OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO VERICY TRSTENJAK przedstawiona w dniu 6 lipca 2010 r.[1]

I — Wprowadzenie

1. U podstaw niniejszej sprawy leży wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság (sąd II. i III. okręgu w Budapeszcie, zwany dalej „sądem krajowym") w trybie art. 234 WE[2], w którym sąd ten przedstawił Trybunałowi szereg pytań dotyczących wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich[3].

2. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony w ramach sporu pomiędzy VB Pénzügyi Lízing Zrt. (zwaną dalej „skarżącą w postępowaniu przed sądem krajowym") oraz Ferencem Schneiderem (zwanym dalej „pozwanym w postępowaniu przed sądem krajowym") o spłatę pożyczki. W tej sprawie została między innymi podniesiona kwestia roli, jaką odgrywa Trybunał w zapewnianiu jednolitego stosowania ustanowionego w dyrektywie 93/13 poziomu ochrony praw konsumentów we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej. Kwestię tę należy rozstrzygnąć w świetle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału, w szczególności wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie C-243/08 Pannon[4].

II — Ramy prawne

A — *Prawo wspólnotowe*

1. Statut Trybunału

3. Artykuł 23 Protokołu w sprawie statutu Trybunału stanowi:

„W sprawach objętych art. 35 ust. 1 traktatu UE, art. 234 traktatu WE oraz art. 150

1 — Język oryginału: niemiecki

2 — Postępowanie prejudycjalne jest obecnie, zgodnie z Traktatem z Lizbony zmieniającym Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. C 306, s. 1), uregulowane w art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

3 — Dz.U. L 95, s. 29.

4 — Wyrok z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie C-243/08 Pannon, Zb.Orz. s. I-04713.

traktatu EWEA sąd państwa członkowskiego podejmujący decyzję o zawieszeniu postępowania i przekazaniu sprawy do Trybunału zawiadamia o niej Trybunał. Następnie sekretarz Trybunału zawiadamia o tej decyzji strony, państwa członkowskie i Komisję, jak również Radę lub Europejski Bank Centralny, jeśli spór dotyczy ważności lub wykładni aktu wydanego przez Radę lub Europejski Bank Centralny, oraz Parlament Europejski i Radę, jeśli spór dotyczy ważności lub wykładni aktu, przyjętego wspólnie przez te dwie instytucje.

W terminie dwóch miesięcy od tego zawiadomienia strony, państwa członkowskie, Komisja oraz, w stosownych przypadkach, Parlament Europejski, Rada i Europejski Bank Centralny, są uprawnione do przedłożenia Trybunałowi memoriałów lub uwag na piśmie.

Ponadto, w sprawach objętych art. 234 traktatu WE, o decyzjach sądu krajowego sekretarz Trybunału zawiadamia państwa będące stronami Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym, a niebędące państwami członkowskimi, oraz określony w Porozumieniu o Europejskim Obszarze Gospodarczym Urząd Nadzoru EFTA, które mogą, w sprawach dotyczących jednej z dziedzin stosowania tego Porozumienia, w terminie dwóch miesięcy od zawiadomienia, przedłożyć Trybunałowi memoriały lub uwagi na piśmie".

4. Wraz z wejściem w życie traktatu z Lizbony zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską w dniu 1 grudnia 2009 r. uległ również zmianie art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości [5]. Zmiany te wprowadziły jednak tylko pewne uściślenia w odniesieniu do postępowania prejudycjalnego, które jest obecnie uregulowane w art. 267 TFUE.

2. Dyrektywa 93/13

5. Zgodnie z art. 1 ust. 1 dyrektywy 93/13 jej celem jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem.

6. Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy przewiduje:

„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta".

5 — Dz.U. C 115 z dnia 9 maja 2008 r., s. 210.

7. Artykuł 6 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków".

8. Zgodnie z art. 7 ust. 1 dyrektywy:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami".

B — *Prawo krajowe*

9. Z postanowienia odsyłającego wynika, że ustawodawca węgierski dokonał implementacji dyrektywy 93/13 EWG w kilku etapach. Obecnie obowiązujące przepisy wynikają ze zmian wprowadzonych ustawą III z 2006 r., które między innymi legły u podstaw art. 205/A, 205/B i 209 do 209/B Polgári Törvénykönyv (kodeksu cywilnego, zwanego dalej „kc").

10. Zgodnie z art. 205/A ust. 1 kc za ogólne warunki umów uważa się postanowienia umowne jednostronnie ustalone wcześniej przez jedną ze stron do celów zawierania dużej liczby umów, bez udziału drugiej strony i bez przeprowadzania przez strony indywidualnych negocjacji.

11. Zgodnie z art. 205/A ust. 2 kc na stronie powołującej się na ogólne warunki umów spoczywa ciężar udowodnienia, że te postanowienia umowne były przedmiotem indywidualnych negocjacji stron. Przepis ten ma również zastosowanie w przypadku sporu między stronami, co do tego, czy negocjowały indywidualnie postanowienia umowne włączone wcześniej jednostronnie do umowy z konsumentem przez drugą stronę umowy.

12. Na podstawie art. 205/A ust. 3 kc dla celów uznania za ogólne warunki umów nie ma znaczenia zakres i forma tych postanowień ani ich brzmienie, ani okoliczność, czy zostały sformułowane w samej umowie czy w odrębnym dokumencie.

13. Zgodnie z art. 205/B ust. 1 kc ogólne warunki umów stają się częścią umowy jedynie w przypadku gdy strona je stosująca

umożliwiła drugiej stronie zapoznanie się z ich treścią, a ta druga strona zaakceptowała je wyraźnie lub w sposób dorozumiany.

14. Stosownie do art. 205/B ust. 2 kc druga strona powinna być wyraźnie poinformowana o ogólnych warunkach umów, które odbiegają zasadniczo od zwykłej praktyki umownej lub przepisów w dziedzinie umów, lub które różnią się od jakiegokolwiek postanowienia stosowanego wcześniej przez strony. Postanowienia te stają się częścią umowy jedynie w przypadku, gdy druga strona, której zwrócono na to szczególnie uwagę, wyraźnie je zaakceptowała.

15. Zgodnie z art. 205/C kc, jeżeli istnieją rozbieżności między ogólnymi warunkami umów a pozostałymi postanowieniami umowy, to za część umowy uważa się te ostatnie.

16. Zgodnie z art. 209 ust. 1 kc ogólne warunki umów jak również postanowienia umowy zawartej z konsumentem, które nie były indywidualnie negocjowane, są warunkami nieuczciwymi, jeżeli wbrew wymogom dobrej wiary i uczciwości określają prawa i obowiązki stron w sposób jednostronny i nieuzasadniony ze szkodą dla tej strony, która nie ustalała tych postanowień.

17. Na podstawie art. 209 ust. 2 kc, do celów ustalenia, czy dany warunek umowy jest nieuczciwy należy zbadać wszystkie okoliczności, które istniały w chwili zawierania umowy i doprowadziły do jej podpisania, a także rodzaj przewidywanej usługi i stosunek spornego warunku do pozostałych postanowień umowy lub innych umów.

18. Na mocy art. 209 ust. 5 kc nie można uznać warunku umownego za nieuczciwy, jeżeli został wprowadzony przepisem prawa lub celem wypełnienia przepisu prawa.

19. Stosownie do art. 209/A ust. 1 kc nieuczciwe warunki, stanowiące część umowy jako ogólne warunki umów, mogą zostać zaskarżone przez stronę, dla której wynikają z nich niekorzystne skutki.

20. Zgodnie z art. 209/A ust. 2 kc w umowach zawieranych z konsumentami nieuczciwe warunki wchodzące w skład umowy jako ogólne warunki umów, które zostały ustalone wcześniej jednostronnie i bez przeprowadzenia indywidualnych negocjacji przez stronę, która zawiera umowę z konsumentem, są nieważne. Na nieważność można powołać się jedynie na korzyść konsumenta.

21. W związku z postępowaniem prejudycjalnym ustawodawca węgierski zmienił ustawą nr XXX z 2003 r. Polgári perrendtartás (węgierski kodeks postępowania cywilnego,

zwany dalej „kpc"). W wyniku tej zmiany art. 155/A ust. 2 kpc stanowi, że sądy węgierskie, równocześnie ze skierowaniem pytań prejudycjalnych do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, powinny przesyłać je w celach informacyjnych ministrowi sprawiedliwości.

III — Okoliczności faktyczne, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

22. Przedmiotem postępowania przed sądem krajowym jest spór prawny o spłatę pożyczki, którą pozwany w postępowaniu przed sądem krajowym zaciągnął w celu sfinansowania zakupu samochodu. Skarżąca w postępowaniu przed sądem krajowym zawarła umowę pożyczki w ramach swojej działalności gospodarczej, podczas gdy pozwany zawarł ją w dniu 14 kwietnia 2006 r. jako konsument. Kiedy pozwany przestał wypełniać swoje zobowiązanie wynikające z umowy pożyczki, skarżąca odstąpiła od umowy i zażądała od pozwanego zapłaty pozostałej kwoty.

23. Skarżąca w postępowaniu przed sądem krajowym wniosła o wydanie nakazu zapłaty, nie złożyła jednak tego wniosku do Ráckevei Városi Bíróság (sąd miejski w Ráckeve), sądu powszechnego mającego właściwość miejscową ze względu na zwykłe miejsce zamieszkania pozwanego. Zamiast tego powołała się na warunek umowy, przyznający sądowi krajowemu jurysdykcję wyłączną w zakresie rozstrzygania sporów wynikających z umowy. Siedziba skarżącej nie znajduje się w okręgu tego sądu, mimo bliskości zarówno geograficznej, jak i pod względem możliwości dojazdu.

24. Sąd wydał nakaz zapłaty, od którego pozwany wniósł sprzeciw, kwestionując roszczenie skarżącej. Nie przytoczył na swoją obronę istotnych zarzutów; ze sprzeciwu nie wynika także, w jakim zakresie i na jakiej podstawie uważa roszczenie skarżącej za bezpodstawne.

25. Przed wyznaczeniem rozprawy sąd krajowy stwierdził, że miejsce zamieszkania pozwanego nie znajduje się na terenie jego okręgu, a pozew o wydanie nakazu zapłaty został wniesiony do sądu znajdującego się w pobliżu siedziby skarżącej na podstawie ogólnych warunków spornej umowy, których sformułowanie wzbudziło wątpliwości sądu krajowego.

26. Na tej podstawie zawiesił on postępowanie i przedstawił Trybunałowi następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy na podstawie art. 23 Protokołu w sprawie Statutu Trybunału Sprawiedliwości załączonego do Traktatu o Unii Europejskiej, Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej wyłączona jest możliwość informowania z urzędu przez sąd krajowy ministra sprawiedliwości swego państwa członkowskiego o postępowaniu prejudycjalnym równolegle z jego wszczęciem?

2) Czy właściwość Trybunału Sprawiedliwości przewidziana w art. 234 WE obejmuje kompetencję do dokonania wykładni pojęcia »nieuczciwego warunku« zawartego w art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r., a także warunków wymienionych w załączniku do tej dyrektywy?

3) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie drugie, czy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zmierzający do uzyskania takiej wykładni może – w interesie jednolitego stosowania przez wszystkie państwa członkowskie poziomu ochrony praw konsumentów gwarantowanego w dyrektywie 93/13 – dotyczyć tego, jakie aspekty sąd krajowy może lub powinien uwzględnić przy stosowaniu kryteriów ogólnych ustalonych w dyrektywie do szczególnej klauzuli indywidualnej?

4) Jeżeli sąd krajowy sam zwróci uwagę na ewentualną nieuczciwość warunku umownego, w sytuacji gdy strony sporu nie wnoszą żadnych żądań w tej kwestii, to czy może z urzędu przeprowadzić dowody w celu ustalenia okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych dla tej oceny w przypadku gdy krajowe prawo procesowe zezwala na to jedynie na wniosek stron?”

IV — Postępowanie przed Trybunałem

27. Postanowienie odsyłające z dnia 27 marca 2008 r. wpłynęło do sekretariatu Trybunału w dniu 7 kwietnia 2008 r. Zawierało ono trzy pierwotne pytania prejudycjalne.

28. Postanowieniem z dnia 15 września 2008 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 22 września 2008 r., sąd krajowy uzupełnił swoje postanowienie odsyłające o pytanie czwarte. Postanowieniem z dnia 29 stycznia 2009 r. jednak je wycofał.

29. Postanowieniem z dnia 2 lipca 2009 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 3 lipca 2009 r., sąd krajowy poinformował Trybunał, że biorąc pod uwagę wyrok w sprawie Pannon nie uważa, by konieczne było udzielanie odpowiedzi na pytania pierwsze i drugie, z którymi zwrócił się w swoim postanowieniu z dnia 27 marca 2008 r. i że nie podtrzymuje tych pytań. Sąd krajowy podtrzymał jednak wniosek o udzielenie odpowiedzi na pytanie trzecie, który uzupełnił o trzy dalsze pytania.

30. Pytania prejudycjalne w ich ostatecznym brzmieniu zostały przytoczone powyżej.

31. W terminie wskazanym w art. 23 statutu Trybunału rządy Republiki Węgierskiej, Republiki Irlandii, Królestwa Niderlandów i Zjednoczonego Królestwa oraz Komisja złożyły uwagi na piśmie.

32. Żaden z uczestników nie wniósł o przeprowadzenie rozprawy, zatem opinia w niniejszej sprawie mogła zostać sporządzona po zgromadzeniu ogólnym Trybunału w dniu 9 marca 2010 r.

V — Istotne argumenty stron

A — *W przedmiocie pytania pierwszego*

33. *Rząd węgierski* wskazuje, że sporne krajowe przepisy proceduralne stanowiłyby problem jedynie w sytuacji, gdyby ograniczały uregulowane w art. 234 WE postępowanie prejudycjalne.

34. Podnosi on okoliczność, że skoro wnioski sądów krajowych o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym mogą wpłynąć zarówno na stosowanie prawa węgierskiego, jak i na ocenę prawa wspólnotowego, posiada on podstawowy interes w uzyskaniu informacji o każdym wniosku i jego przedmiocie tak szybko, jak to możliwe. Jakkolwiek ogólne przepisy prawa wspólnotowego dotyczące postępowania prejudycjalnego nie odnoszą się do tej kwestii, nie może z nich jednak zostać wyprowadzony zakaz ustanawiania przez państwa członkowskie mechanizmu umożliwiającego uzyskiwanie informacji o postanowieniu odsyłającym tak szybko, jak to możliwe, tym bardziej, że jest im ono i tak doręczane przez sekretarza Trybunału.

35. Rząd węgierski wnioskuje z tego, że sytuacja, w której państwo członkowskie

wcześniej niż inni zainteresowani uczestnicy zostaje poinformowane o wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nie narusza prawa wspólnotowego.

36. *Komisja* wskazuje, że art. 23 statutu Trybunału nie zabrania danemu sądowi krajowemu informowania innych organów, na przykład ministra właściwego w sprawach wymiaru sprawiedliwości, o wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Taki zakaz nie może zostać również wyprowadzony z przepisu, na mocy którego Trybunał doręcza państwom członkowskim to orzeczenie sądu krajowego.

37. Przekazanie postanowienia odsyłającego – które wszczyna zgodnie z art. 234 WE postępowanie prejudycjalne – ministrowi sprawiedliwości nie uniemożliwia korzystania z uprawnień wynikających z prawa wspólnotowego ani go nadmiernie nie utrudnia. W ramach postępowania prejudycjalnego nie istnieje zasada prawna, która zakazywałaby informowania potencjalnego uczestnika o postępowaniu sądowym ani o jego etapie.

38. Komisja jest zdania, że ewentualne ryzyko wywierania wpływu na sąd krajowy mogłoby powstać jedynie w sytuacji, gdyby mógł on złożyć wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dopiero po poinformowaniu krajowego organu. W postępowaniu przed sądem krajowym przewidziany w prawie krajowym obowiązek nie zawiera jednak żadnego dodatkowego elementu w stosunku do prawa wspólnotowego, który mógłby wywrzeć wpływ na orzeczenie sądu krajowego, a więc prawo do wszczęcia postępowania prejudycjalnego nie zostaje ograniczone.

B — *W przedmiocie pytania drugiego*

39. *Rząd węgierski* wyjaśnia, że aby móc przeprowadzić ocenę postanowienia umownego pod kątem nieuczciwego charakteru warunku umownego, konieczne jest uwzględnienie wszelkich szczególnych okoliczności dotyczących przedmiotu umowy i jej zawarcia. Sąd krajowy powinien zbadać sporny warunek umowny i ustalić, czy warunek ten wykazuje cechy nieuczciwego warunku umownego w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13.

40. *Komisja* uważa, że właściwość Trybunału do dokonywania wykładni rozciąga się również na zawarte w dyrektywie 93/13 pojęcie „nieuczciwy warunek umowny". Trybunał nie posiada jednak właściwości w zakresie ustalenia, czy określony warunek umowny w konkretnym przypadku może być za taki uznany, ponieważ jest to podstawowe uprawnienie sądu krajowego rozpatrującego dany spór.

C — *W przedmiocie pytania trzeciego*

41. Zdaniem *rządu węgierskiego* Trybunał może – w drodze wykładni pojęcia nieuczciwego warunku umownego oraz rodzajów warunków wymienionych w załączniku do dyrektywy 93/13 – przedstawić sądowi krajowemu kryteria mogące służyć za wskazówki przy ocenie nieuczciwego charakteru określonego warunku umownego.

42. Według *Komisji* okoliczność, że Trybunał przekazuje sądom krajowym wskazówki w przedmiocie stosowania prawa wspólnotowego stanowi istotną część wykładni przepisów prawa wspólnotowego. W konsekwencji Trybunał jest właściwy również w przypadku kwestii dotyczących stosowania dyrektywy 93/13.

D — *W przedmiocie pytania czwartego*

43. *Rząd irlandzki* podnosi, że gdyby Trybunał w wyroku w sprawie Pannon chciał nałożyć na sądy krajowe surowy obowiązek badania z urzędu nieuczciwego charakteru warunku umownego, wyraziłby go w tym zakresie w sposób bezwarunkowy. Natomiast Trybunał uściślił jedynie, że zdefiniowany w pkt 32 i 35 wyroku w sprawie Pannon obowiązek sądu krajowego realizuje się od chwili, gdy sąd krajowy „dysponuje w tym celu niezbędnymi informacjami na temat okoliczności prawnych i faktycznych". Rząd irlandzki jest zatem zdania, że Trybunał w wyroku w sprawie Pannon ustanowił równowagę pomiędzy interesem ochrony konsumentów z jednej strony, a przestrzeganiem podstawowych zasad, na których opierają się krajowe porządki prawne, z drugiej strony.

44. Zdaniem rządu irlandzkiego udzielenie odpowiedzi twierdzącej na to pytanie skutkowałoby zobowiązaniem sądów krajowych do ustalania z urzędu okoliczności prawnych i faktycznych dla oceny, czy warunek umowny jest potencjalnie nieuczciwy. Takie podejście zobowiązywałoby sądy krajowe do dokonania ustaleń również wówczas, gdy takie postępowanie stałoby w sprzeczności z krajowymi przepisami proceduralnymi. Rząd irlandzki wskazuje jednak w związku z tym na okoliczność, że wyrok w sprawie Pannon respektuje „bierną rolę" krajowych sądów cywilnych w postępowaniu pomiędzy podmiotami prywatnymi.

45. *Rząd węgierski* podnosi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi przepis bezwzględnie obowiązujący. Wynika z tego, że sąd krajowy powinien, przy ocenie warunków umownych pod kątem ich nieuczciwego charakteru, stosować, zgodnie z zasadą równoważności przewidzianą w prawie wspólnotowym, te same przepisy proceduralne, co w przypadku krajowych przepisów o charakterze bezwzględnie wiążącym. W zakresie, w jakim prawo krajowe przewiduje uprawnienie albo obowiązek badania z urzędu w przypadku

stosowania przepisów o charakterze bezwzględnie wiążącym, musi to również dotyczyć przypadku oceny nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

46. Dyrektywa 93/13 nie nakłada na sądy krajowe obowiązku ustalenia okoliczności danego przypadku, to znaczy obowiązku oceny z urzędu nieuczciwego charakteru warunków umownych w każdym przypadku. Zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej państw członkowskich, to przepisy krajowe stanowią o zakresie stosowania obowiązku badania z urzędu.

47. Ponadto, jeśli prawo krajowe przewiduje w dziedzinie prawa umów obowiązek badania z urzędu, ten rodzaj postępowania należałoby stosować również w przypadku nieuczciwego warunku umownego w rozumieniu dyrektywy 93/13. W razie jednak gdyby prawo krajowe przyznawało pierwszeństwo prawom stron, w ten sposób, że sąd krajowy mógłby przeprowadzić badanie jedynie na wniosek stron, system ten musiałby dotyczyć również oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego zgodnie z dyrektywą. Gdyby sąd krajowy doszedł do przekonania, że ocena warunku umownego wymaga dodatkowych dowodów, byłby on zobowiązany poinformować strony o faktach wymagających zbadania, aby mogły one przedstawić swoje stanowiska w odpowiedni sposób.

48. *Rząd niderlandzki* wskazuje, że przedmiotem pytania czwartego jest prawdopodobnie sytuacja, w której pozwany nie stawił się przed sądem, a sąd krajowy orzekał w drodze wyroku zaocznego. Jest on jednak zdania, że w przypadku wyroku zaocznego obowiązek badania przez sąd z urzędu w każdym przypadku warunków umownych pod kątem ich nieuczciwego charakteru oznaczałby nieproporcjonalne obciążenie tego sądu, a także krajowego systemu sądownictwa. Sąd krajowy musiałby w tym celu otrzymać warunki umowy oraz zbadać gruntownie z urzędu umowę, włącznie z ogólnymi warunkami umowy, i to również wówczas gdy konsument pozostaje całkowicie bierny. Jednocześnie druga strona musiałaby, biorąc pod uwagę ewentualne stwierdzenie nieważności postanowienia, a także nieważności całej umowy, uzyskać możliwość zajęcia stanowiska.

49. Okoliczność, że krajowe procedury ograniczają możliwość badania z urzędu przez sąd krajowy, nie oznacza, że takie badanie nie może zostać przeprowadzone w żadnych okolicznościach. Jeśli klauzulę umowną ustalającą właściwość sądu należy uznać za nieuczciwy warunek umowny, musi ona zostać zbadana przez sąd krajowy w celu zagwarantowania konsumentowi skutecznej ochrony prawnej.

50. Sąd krajowy musiałby ponadto zawsze zbadać z urzędu, czy klauzula umowna ustalająca właściwość sądu stanowi nieuczciwy warunek umowny w rozumieniu art. 6 dyrektywy 93/13, zwłaszcza w postępowaniu

zaocznym. Klauzula umowna ustalająca właściwość sądu, która uniemożliwia lub utrudnia dochodzenie roszczenia przez konsumenta, naruszałaby zamierzoną przez dyrektywę skuteczność ochrony prawnej. Sąd krajowy musi zatem dokonywać zawsze z urzędu oceny omawianego warunku umownego.

51. Zdaniem *rządu Zjednoczonego Królestwa* wykładnia pkt 35 wyroku w sprawie Pannon w sposób wskazujący na istnienie ogólnego obowiązku badania przez sąd krajowy miałaby poważne konsekwencje, podające wręcz w wątpliwość autonomię proceduralną porządków prawnych państw członkowskich. W przypadkach, w których sąd nie dysponuje niezbędnymi dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego okolicznościami prawnymi i faktycznymi albo konsument nie podniósł zarzutu nieuczciwego charakteru warunku umownego, ogólny obowiązek sądu krajowego przeprowadzenia badania stałby w sprzeczności z systemem ochrony prawnej wprowadzonym przez dyrektywę 93/13.

52. Jeśli nieuczciwy (albo potencjalnie nieuczciwy) warunek umowny zostanie uznany za taki przez stronę albo przez sąd, oraz jeśli skutkuje on, w połączeniu z krajowymi przepisami proceduralnymi tym, że konsument będzie zniechęcony do kontynuowania postępowania co do istoty sprawy, sąd krajowy jest zobowiązany do niestosowania tej klauzuli poprzez, na przykład, podniesienie tej kwestii z urzędu, zanim wystąpi ten ograniczający skutek. Ogólny obowiązek badania będzie jednak oddziaływał na niekorzyść prawa konsumentów do dostępu do wymiaru sprawiedliwości, ponieważ prowadzi do podwyższenia kosztów sądowych i wydatków oraz wyklucza możliwość udostępnienia prostych, niedrogich i szybkich środków wykonawczych.

53. Zdaniem rządu Zjednoczonego Królestwa nie jest wyobrażalne, aby systemy sądownictwa państw członkowskich mogły traktować wszystkie skargi o zapłatę roszczeń pieniężnych w taki sposób, jakby były to roszczenia sporne. W takim przypadku konieczne byłoby ustanowienie sądu do badania dokumentów dotyczących umów oraz faktycznych podstaw każdej skargi. Obie strony musiałyby ponadto być zobowiązane do przedstawienia tekstu umowy oraz wszystkich związanych z nią dokumentów, aby sąd krajowy mógł ocenić wszystkie okoliczności faktyczne dotyczące zawarcia umowy.

54. Gdyby Trybunał doszedł do wniosku, że sądy krajowe muszą zastosować wszelkie środki dla ustalenia wszystkich niezbędnych dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego okoliczności prawnych i faktycznych, mogłoby to naruszać przepisy rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty [6].

6 — Dz.U. L 399, s. 1.

55. *Komisja* podnosi, że przepis art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 znajduje zastosowanie do sytuacji, w której określony warunek umowny jest nieuczciwy, przy czym określa on skutki prawne, mianowicie brak mocy wiążącej warunku umownego. Jednak pytanie prejudycjalne nie odnosi się do przypadku, w którym warunek umowny jest nieuczciwy, lecz raczej do sytuacji, w której sąd krajowy domniemywa jedynie ewentualny nieuczciwy charakter warunku umownego, bez możliwości takiego stwierdzenia. Dyrektywa 93/13 nie zawiera jednak żadnych wskazówek w tej kwestii.

56. Trybunał nie wypowiadał się jeszcze co do tego, czy sąd krajowy jest zobowiązany do badania z urzędu ewentualnego nieuczciwego charakteru warunku umownego, jeśli nie dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych. Prawo wspólnotowe nie zawiera bowiem przepisu uprawniającego sąd krajowy do ustalenia z urzędu niezbędnych okoliczności prawnych i faktycznych, które mogłyby mu umożliwić stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku umownego, jeśli nie ma wiedzy na temat takich okoliczności.

57. Zdaniem Komisji prawo wspólnotowe przekazywałoby sądowi krajowemu zadania podobne do zadań sędziego śledczego, gdyby zobowiązywało go do badania z urzędu w przypadku powstania podejrzenia, że dany warunek umowny może być nieuczciwy. Taka interwencja wymagałaby wydania szczegółowych przepisów w dziedzinie krajowych przepisów proceduralnych. Na przykład musiałoby zostać wyjaśnione, w jakich przypadkach albo przy jak silnym podejrzeniu sąd krajowy obowiązany jest do przeprowadzenia takiego badania. Ponadto musiałyby zostać sprecyzowane pozostające do jego dyspozycji instrumenty proceduralne. Tego rodzaju rozwój kompetencji sądu krajowego mógłby skutkować istotnymi zmianami w zakresie organizacji systemu sądownictwa w państwach członkowskich.

58. Tym niemniej sąd krajowy pozostaje zobowiązany, w ramach badania swojej właściwości, do rozważenia z urzędu kwestii nieuczciwości warunku umownego, jeśli ma wiedzę na temat niezbędnych w tym celu okoliczności prawnych i faktycznych oraz nie zastosować nieuczciwego warunku umownego, jeśli konsument nie podnosi przeciwko temu zarzutów.

VI — Ocena prawna

A — *Uwagi wstępne*

59. Niniejsza sprawa stanowi dla Trybunału kolejną okazję do rozwinięcia orzecznictwa w przedmiocie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w rozumieniu

dyrektywy 93/13. Należy na wstępie wskazać, że tym razem nie chodzi o ocenę ani o identyfikację typowych cech takiego warunku umownego, lecz raczej o wyjaśnienie poszczególnych aspektów kompetencyjnych i instytucjonalnych w złożonej relacji opartej na współpracy pomiędzy Trybunałem i sądami krajowymi, która w dziedzinie ochrony konsumentów w szczególnym stopniu charakteryzuje się wyraźnym podziałem ról [7]. Należy przede wszystkim uściślić kompetencje sądu krajowego, na którym, jako na sądzie wspólnotowym pod względem funkcjonalnym, spoczywa obowiązek stosowania prawa wspólnotowego do sporu prawnego w postępowaniu krajowym z uwzględnieniem wskazówek interpretacyjnych Trybunału.

w art. 267 TFUE [8], w tym do jego dokładniejszego ukształtowania poprzez przepisy proceduralne zawarte w statucie Trybunału, które w szczególności dotyczą przewidzianej w dyrektywie 93/13 oceny warunków umownych pod kątem ich nieuczciwego charakteru. Należy wydzielić pod względem tematycznym pytanie czwarte, którego przedmiotem są raczej uprawnienia sądu krajowego. W trosce o przejrzystość wywodu pytania zostaną rozważone w tej właśnie kolejności.

B — *W przedmiocie pytania pierwszego*

1. Rozważania ogólne

60. Trzy pierwsze pytania odnoszą się w istocie do postępowania prejudycjalnego uregulowanego w art. 234 WE, obecnie, od momentu wejścia w życie traktatu z Lizbony,

61. Podstawowe przepisy dotyczące sądownictwa Unii zawarte są w traktacie WE lub EWEA, a także w mniejszym zakresie w traktacie UE. Dołączony do traktatu WE protokół w sprawie statutu Trybunału Sprawiedliwości zawiera również przepisy ramowe, do których sądy unijne mają obowiązek zastosować się w swoich regulaminach postępowania. Statut Trybunału, którego wykładnię chce ustalić sąd krajowy w swoim pytaniu

7 — Zobacz wyrok z dnia 16 grudnia 1981 r. w sprawie 244/80 Foglia przeciwko Novello, Rec. s. 3045, pkt 14. Trybunał stwierdził w nim, że art. 234 WE opiera się, w interesie prawidłowego stosowania i jednolitej wykładni prawa wspólnotowego we wszystkich państwach członkowskich, na współpracy, polegającej na podziale zadań pomiędzy sądem krajowym a wspólnotowym. W tym duchu także U. Everling, *Das Vorabentscheidungsverfahren vor dem Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften*, Baden-Baden 1986, s. 21, oraz B. Wägenbaur, *Kommentar zur Satzung und Verfahrensordnungen EuGH/EuG*, München 2008, art. 23 statutu Trybunału, pkt 2, s. 27.

8 — Wejście w życie tego traktatu nie wywołuje żadnych skutków dla oceny prawnej niniejszej sprawy. Biorąc pod uwagę, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony przed dniem 1 grudnia 2009 r., należy zastosować dawną numerację zgodnie z traktatem z Nicei.

pierwszym, jest, jak to wynika z art. 245 WE i 311 WE, częścią prawa pierwotnego. Trybunał wywodzi zatem kompetencję do dokonywania wykładni przepisów statutu, w tym art. 23, bezpośrednio z art. 234 akapit pierwszy lit. a) WE [9].

2. Granice prawa wspólnotowego

a) Artykuł 23 statutu Trybunału

63. Z art. 23 statutu jako takiego nie można, przynajmniej bezpośrednio, wyprowadzić zakazu regulacji tego rodzaju. Ani brzmienie, ani przedmiot czy cel tego przepisu, polegające na umożliwieniu rządom państw członkowskich oraz innym zainteresowanym uczestnikom zajęcia stanowiska wobec pytań prejudycjalnych poprzez doręczenie im postanowienia odsyłającego [10], nie sprzeciwiają się bezpośredniemu przekazaniu postanowienia odsyłającego rządowi danego państwa członkowskiego, ponieważ oba przepisy, jakkolwiek nie dokładnie identycznie brzmiące, mają jednak na celu poinformowanie państwa członkowskiego. Spełniają więc ostatecznie tę samą funkcję procesową.

62. W kwestii zgodności przepisu takiego jak art. 155/A ust. 2 węgierskiego kpc z art. 23 statutu należy wskazać na okoliczność, że tak jak w przypadku każdego przepisu prawa wspólnotowego, w odniesieniu do relacji pomiędzy statutem i prawem państw członkowskich obowiązuje pierwszeństwo prawa wspólnotowego, a więc krajowa procedura zobowiązująca sąd krajowy do przesłania swojego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jednocześnie do Trybunału oraz do wiadomości ministerstwa sprawiedliwości, może być uważana za zgodną z prawem wspólnotowym jedynie w sytuacji gdy ani art. 23 statutu, ani pozostałe przepisy prawa wspólnotowego nie stoją temu na przeszkodzie.

64. Jest jednak sporne, czy istnieją inne przepisy, które mogłyby sprzeciwiać się takiej regulacji.

9 — W tym duchu K. Lenaerts/A. Arts/I. Maselis, *Procedural Law of the European Union*, 2nd edition, s. 188, pkt 6-003, s. 175, którzy wskazują, że dołączone do traktatów załączniki i protokoły wywołują ten sam skutek prawny, co same traktaty.

10 — Zobacz wyrok z dnia 8 września 2009 r. w sprawie C-42/07 Liga Portuguesa de Futebol Profissional, Zb.Orz. s. I-7633, pkt 40. Trybunał stwierdził w tym wyroku, że informacje, które muszą zostać przedstawione Trybunałowi w ramach postanowienia odsyłającego, nie służą jedynie umożliwieniu Trybunałowi udzielenia przydatnej odpowiedzi, lecz muszą również umożliwić rządom państw członkowskich i innym zainteresowanym stronom przedstawienie uwag zgodnie z art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości.

b) Zasady równoważności i skuteczności

65. W tej kwestii należy na wstępie przypomnieć, że prawo proceduralne państw członkowskich zasadniczo nie podlega harmonizacji. Wspólnocie nie przysługuje również w tej dziedzinie ogólna kompetencja prawodawcza. W konsekwencji prawo wspólnotowe uznaje także autonomię krajowych procedur [11]. Dotyczy to także postępowania prejudycjalnego zgodnie z art. 234 WE, a więc na przykład wyłącznie do sądu krajowego należy ewentualne zawieszenie danego postępowania i zwrócenie się do Trybunału z pytaniami prejudycjalnymi. Artykuł 234 WE przyznaje sądom krajowym uprawnienie do dokonania oceny, czy konieczne jest orzeczenie w przedmiocie kwestii dotyczącej prawa wspólnotowego. Tym samym postępowanie prejudycjalne jest prowadzone przed Trybunałem do chwili gdy sąd krajowy wycofa albo uchyli swój wniosek [12]. Wyłącznie w świetle prawa krajowego można oceniać kwestię, czy, w jakim zakresie oraz pod jakimi warunkami postanowienie odsyłające sądu krajowego może zostać zaskarżone [13]. Sąd krajowy pozostaje zatem ostatecznie właściwy w zakresie wszystkich faktycznych i prawnych aspektów krajowego postępowania. Musi on rozstrzygnąć, czy postanowienie odsyłające odpowiada przepisom prawa krajowego dotyczącym organizacji oraz postępowania sądowego [14].

66. Jedynie sporadycznie można z pisanego prawa procesowego Unii Europejskiej oraz z orzecznictwa [15] wyprowadzić szczególne wymogi co do warunków i formy kierowania do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

67. Istotne ograniczenie zasady autonomii proceduralnej państw członkowskich wynika przede wszystkim z ogólnych zasad prawa wspólnotowego, chociażby w związku z wykonywaniem praw podmiotowych, przyznanych przez wspólnotowy porządek prawny. Trybunał wielokrotnie wyjaśniał, że w braku stosownych uregulowań wspólnotowych, właściwymi przepisami postępowania, służącymi ochronie wynikających z prawa wspólnotowego praw jednostek, są – zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej

11 — Zobacz wyrok z dnia 3 września 2009 r. w sprawie C-2/08 Fallimento Olimpiclub, Zb.Orz. s. I-1197, pkt 24. Trybunał w swoim orzecznictwie używa niekiedy wyrażenia „zasada autonomii proceduralnej".

12 — Zobacz wyrok z dnia 30 stycznia 1974 r. w sprawie 127/73 BRT-I, Rec. s. 51, pkt 7–9.

13 — Zobacz postanowienie z dnia 16 czerwca 1970 r. w sprawie 31/68 Chanel przeciwko Cepeha, Rec. s. 404.

14 — Zobacz wyroki: z dnia 14 stycznia 1982 r. w sprawie 65/81 Reina, Rec. s. 33, pkt 7; z dnia 20 października 1993 r. w sprawie C-10/92 Balocchi, Rec. s. I-5105, pkt 16; z dnia 11 lipca 1996 r. w sprawie C-39/94 SFEI i in., Rec. s. I-3547, pkt 248 oraz z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie C-143/99 Adria-Wien Pipeline GmbH i Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke, Rec. s. I-8365, pkt 19.

15 — Zobacz ww. w przypisie 10 wyrok w sprawie Liga Portuguesa de Futebol Profissional, pkt 40. W wyroku tym Trybunał wskazał na swoje utrwalone orzecznictwo, w świetle którego niezbędne jest, po pierwsze, aby sąd krajowy wskazał ramy faktyczne i prawne przedstawionych pytań lub przynajmniej wyjaśnił okoliczności faktyczne będące podstawą tych pytań. Ponadto postanowienie odsyłające musi wskazywać dokładne powody, dla których sąd krajowy powziął wątpliwości w przedmiocie wykładni prawa wspólnotowego i uznał za konieczne postawienie pytań prejudycjalnych Trybunałowi. W tym kontekście niezbędne jest, aby sąd krajowy przedstawił minimum wyjaśnień dotyczących powodów wyboru przepisów wspólnotowych, o których wykładnię się zwraca oraz związku, jaki dostrzega między tymi przepisami a prawem krajowym mającym zastosowanie w sprawie.

państw członkowskich – wewnętrzne przepisy tych państw, pod warunkiem jednak że nie są one mniej korzystne od uregulowań dotyczących podobnych sytuacji o charakterze wewnętrznym (zasada równoważności) i że nie powodują, iż korzystanie z uprawnień wynikających z prawa wspólnotowego staje się w praktyce niemożliwe lub nadmiernie utrudnione (zasada skuteczności) [16].

68. Relatywnie zwięzłe wyjaśnienia sądu krajowego w przedmiocie rozważań leżących u podstaw pytań prejudycjalnych nie pozwalają ustalić, w jakim zakresie art. 23 statutu mógłby sprzeciwiać się przepisowi takiemu jak art. 155/A ust. 2 węgierskiego kpc. Tym bardziej nie wiadomo, w jaki sposób sporny przepis mógłby naruszyć funkcję postępowania prejudycjalnego polegającą na ochronie praw indywidualnych [17]. Jest natomiast oczywiste, że sąd krajowy nie wyklucza tego całkowicie. Biorąc pod uwagę konieczność udzielenia sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi na jego pytania [18], należy następnie zbadać zgodność tego przepisu z wymienionymi powyżej zasadami.

69. Zgodnie z informacjami rządu węgierskiego [19] sporny przepis to przepis proceduralny, nakładający na sąd krajowy obowiązek udzielenia informacji. Uzasadnia on ten przepis koniecznością jak najszybszego uzyskania informacji na temat wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym składanych przez sądy krajowe, tym bardziej, że wnioski te mogą oddziaływać bezpośrednio zarówno na prawo krajowe, jak i na ocenę prawa wspólnotowego przez te właśnie sądy.

16 — Zobacz w tym duchu wyroki: z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawach połączonych C-430/93 i C-431/93 van Schijndel i van Veen, Rec. s. I-4705, pkt 17; z dnia 15 września 1998 r. w sprawach połączonych C-279/96 do C-281/96 Ansaldo Energia i in., Rec. s. I-5025, pkt 16 i 27; z dnia 1 grudnia 1998 r. w sprawie C-326/96 Levez, Rec. s. I-7835, pkt 18; z dnia 16 maja 2000 r. w sprawie C-78/98 Preston i in., Rec. s. I-3201, pkt 31; z dnia 6 grudnia 2001 r. w sprawie C-472/99 Clean Car Autoservice, Rec. s. I-9687, pkt 28; z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie C-129/00 Komisja przeciwko Włochom, Rec. s. I-14637, pkt 25; z dnia 19 września 2006 r. w sprawach połączonych C-392/04 i C-422/04 i-21 Germany i Arcor, Zb.Orz. s. I-8559, pkt 57; z dnia 26 października 2006 r. w sprawie C-168/05 Mostaza Claro, Zb.Orz. s. I-10421, pkt 24; z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawach połączonych C-222/05 do C-225/05 van der Weerd i in., Zb.Orz. s. I-4233, pkt 28 oraz z dnia 6 października 2009 r. w sprawie C-40/08 Asturcom, Zb.Orz. s. I-9579, pkt 38.

17 — Należy w tym miejscu wziąć pod uwagę, że obok obiektywnej funkcji zapewnienia jednolitego stosowania prawa wspólnotowego w państwach członkowskich, postępowanie prejudycjalne posiada również znaczenie dla ochrony praw indywidualnych. Osoby fizyczne albo prawne, którym art. 230 akapit czwarty WE przyznaje interes do wniesienia skargi na akty prawne Wspólnoty jedynie w ograniczonym zakresie, mają jako strony w postępowaniu przed sądem państwa członkowskiego możliwość powołania się przed sądem krajowym na nieważność istotnego dla rozstrzygnięcia ich sprawy aktu wspólnotowego, lub domagać się korzystnej dla nich interpretacji prawa wspólnotowego poprzez postępowanie prejudycjalne przed Trybunałem (zob. w tym względzie J. Schwarze, w: *EU-Kommentar* [red. J. Schwarze], 2. Aufl., Baden Baden 2009, art. 234 WE, pkt 4, s. 1810).

18 — W wyroku z dnia 12 lipca 1979 r. w sprawie 244/78 Union Laitière Normande, Rec. s. 2663, pkt 5, Trybunał wyjaśnił, że art. 234 WE nie pozwala wprawdzie Trybunałowi oceniać podstaw wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, jednak konieczność dokonania użytecznej wykładni prawa wspólnotowego może wymagać określenia ram prawnych, w których powinna się zamknąć wnioskowana wykładnia. Zdaniem K. Lenaerts/A. Arts/I. Maselis, ww. w przypisie 9, s. 188, pkt 6-021, nic nie stoi na przeszkodzie, aby Trybunał przedstawił swój pogląd na okoliczności faktyczne postępowania przed sądem krajowym oraz na niektóre aspekty prawa krajowego jako punkt wyjścia dla użytecznej wykładni znajdujących zastosowanie przepisów oraz zasad prawa wspólnotowego.

19 — Zobacz pkt 55 uwag rządu węgierskiego.

Zdaniem rządu węgierskiego zainteresowane państwo posiada w dziedzinie prawa „pierwszoplanowy interes" we wczesnym uzyskaniu informacji. Biorąc pod uwagę fakt, że art. 23 akapit pierwszy zdanie drugie statutu Trybunału w związku z art. 104 akapit pierwszy jego regulaminu zobowiązuje właśnie sekretarza Trybunału do doręczenia postanowienia odsyłającego sądu krajowego między innymi państwom członkowskim – w tym także państwu członkowskiemu, w którym sąd krajowy ma siedzibę, korzyść z tego przepisu proceduralnego obiektywnie może jedynie polegać na uzyskaniu przez rząd zainteresowanego państwa członkowskiego większej ilości czasu na przygotowanie odpowiedzi i uwag na piśmie w rozumieniu art. 23 ust. 2 statutu pod kątem ewentualnego uczestnictwa w procedurze pisemnej przed Trybunałem.

70. Jakkolwiek nie ma powodów, aby przypuszczać, że podobne przepisy istnieją w porównywalnych procedurach krajowych, co utrudnia ocenę prawną w świetle zasady równoważności, moim zdaniem jest już sporne, w jaki sposób taki przepis, choćby z punktu widzenia hipotetycznych osób posiadających prawa podmiotowe nadane prawem wspólnotowym, które chciałyby, aby zastosowano je w drodze sądowej, mógłby być uważany za „mniej korzystny". Jeśli nie opierać się w badaniu wymogu równoważności na podejściu wyłącznie formalnym, należałoby zatem w rozsądny sposób rozważyć konkretne skutki rozpatrywanego przepisu krajowego.

71. Jeśli chodzi o kwestię zgodności spornego przepisu z zasadą skuteczności można stwierdzić, że sporny przepis nie może w każdym razie uczynić odesłania do Trybunału w praktyce niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym, tym bardziej, że jego skutek sprowadza się, jak już wskazano, do zwykłego obowiązku udzielenia informacji. Nie można więc przestrzegania tego przepisu rozumieć jako warunku zwrócenia się z wnioskiem do Trybunału. Sporny przepis nie przewiduje również, jakie skutki prawne pociągałoby za sobą ewentualne naruszenie tego obowiązku udzielenia informacji. Skoro obowiązek ten, przynajmniej z punktu widzenia hipotetycznej osoby posiadającej prawa podmiotowe nadane prawem wspólnotowym, nie oddziałuje na nią w żaden sposób, lecz dotyczy jedynie relacji pomiędzy sądem krajowym a rządem, należy stanąć na stanowisku, że nie narusza on zasady skuteczności.

72. W konsekwencji sporny przepis jest zgodny z zasadami równoważności i skuteczności.

c) Zasada lojalności wspólnotowej w rozumieniu art. 10 WE

73. Należy następnie rozważyć naruszenie zasady lojalności wspólnotowej przewidzianej w art. 10 WE. Zasada ta ustanawia określone obowiązki w zakresie współpracy sądów krajowych wobec Unii, przede wszystkim jednak obowiązek pomocy prawnej oraz obowiązek dialogu pomiędzy sądami a Trybunałem [20]. Dotyczy to w szczególności postępowania prejudycjalnego, które Trybunał rozumie jako instrument współpracy sądowej. Z tego względu orzecznictwo Trybunału uznaje, że naruszenie ustanowionego w art. 234 akapit trzeci WE obowiązku zwrócenia się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym, ciążącego na sądach krajowych orzekających w ostatniej instancji, stanowi naruszenie prawa wspólnotowego [21]. Obiektywnie, arbitralne zaniechanie zwrócenia się do Trybunału narusza art. 10 WE w związku z art. 234 WE, co może być sankcjonowane z jednej strony, przez Komisję i inne państwa członkowskie w drodze postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego przewidzianego w art. 226 WE [22] lub art. 258 TFUE, z drugiej jednak strony, także przez jednostkę w drodze podniesienia przed sądami krajowymi prawnowspólnotowego roszczenia dotyczącego odpowiedzialności państwa [23].

74. Jeśli nie występuje obowiązek odesłania prejudycjalnego, co należy przyjąć w postępowaniu przed sądem krajowym pomimo przeciwnego poglądu tego sądu, moim zdaniem naruszenie art. 10 WE w związku z art. 234 WE byłoby wyobrażalne przynajmniej w sytuacji, gdy określone przepisy krajowej procedury miałyby taki skutek dla rozstrzygnięć sądów krajowych, że zostałyby one w tych okolicznościach powstrzymane od skorzystania ze swojego prawa do skierowania do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Naruszenie należałoby postrzegać przez pryzmat zakłócenia relacji współpracy pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi, a mianowicie poprzez utrudnienie jednolitej wykładni i stosowania

20 — W tym duchu W. Kahl, w: *EUV/EGV-Kommentar* (red. Ch. Calliess/M. Ruffert), 3. Aufl., München 2007, art. 10, pkt 47, s. 450.

21 — Zobacz wyrok z dnia 30 września 2003 r. w sprawie C-224/01 Köbler, Rec. s. I-10239.

22 — Zobacz ww. w przypisie 16 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Włochom, pkt 33 i nast., jednak bez odniesienia do art. 10 WE.

23 — Zobacz ww. w przypisie 21 wyrok w sprawie Köbler. Zobacz w przedmiocie możliwości postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, a także prawnowspólnotowej odpowiedzialności państwa, K. Lenaerts./D. Art/I. Maselis, tamże, przypis 9, pkt 2-053 i nast., s. 77 i nast.

prawa wspólnotowego we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej [24].

75. Dla jednolitej wykładni i skutecznego stosowania prawa wspólnotowego jest bowiem niezbędne, aby sądy niższego rzędu wszystkich państw członkowskich mogły kontaktować się z Trybunałem bezpośrednio. Jest to ponadto instrument, czyniący ze wszystkich sądów krajowych sądy prawa wspólnotowego. Poprzez wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd krajowy, niezależnie od innych organów krajowych albo instancji sądowych, jest włączony w dyskurs prawnowspólnotowy. Należy zatem wyraźnie potwierdzić pogląd prawny reprezentowany przez rzecznika generalnego M. Poiaresa Madura w jego opinii w sprawie C-210/06 Cartesio, zgodnie z którym prawo wspólnotowe upoważnia każdy sąd państwa członkowskiego do skierowania pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości, a uprawnienie to nie może być ograniczone przez prawo krajowe [25]. Trybunał słusznie orzekł już w wyroku w sprawie Rheinmühlen [26], że przepis prawa krajowego, który sprzeciwia się prowadzeniu postępowania przewidzianego w art. 234 WE, nie może być stosowany.

76. Jednakże sporny przepis krajowy, jak już wspomniano [27], nie może być z pewnością uważany za warunek dla odesłania do Trybunału, lecz ustanawia jedynie obowiązek sądu krajowego udzielenia informacji właściwemu organowi rządowemu. Tego rodzaju przepis proceduralny nie poddaje również orzeczeń sądów krajowych o skierowaniu do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym woli władzy wykonawczej. W konsekwencji nie można stwierdzić, w jaki sposób obowiązek stosowania tej procedury mógłby niekorzystnie wpłynąć na gotowość sądów krajowych do korzystania z postępowania prejudycjalnego.

77. Skoro prawo sądów krajowych skierowania do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie zostaje ograniczone przez sporny przepis, nie można go uważać za naruszenie zasady lojalności wspólnotowej zgodnie z art. 10 WE.

24 — Trybunał wielokrotnie wyjaśniał, że system ustanowiony na mocy art. 234 WE w celu zapewnienia spójności wykładni prawa wspólnotowego w państwach członkowskich wprowadza bezpośrednią współpracę między Trybunałem a sądami krajowymi w drodze postępowania wszczynanego bez inicjatywy stron (zob. wyroki: z dnia 12 lutego 2008 r. w sprawie C-2/06 Kempter, Zb.Orz. s. I-411, pkt 41 oraz z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie C-210/06 Cartesio, Zb.Orz. s. I-9641, pkt 90). Jak wyjaśnia U. Everling, ww. w przypisie 7, s. 16, oczywiste jest, że organy i sądy państw członkowskich orzekałyby w różny sposób, gdyby nie czyniono wysiłków w kierunku jednolitej wykładni prawa wspólnotowego. Zadanie to jest zadaniem Trybunału w postępowaniu prejudycjalnym. Trybunał od początku podkreślał, że jednolita wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego należy do podstawowych zasad prawa wspólnotowego, oraz że nie może ona być podana w wątpliwość przez jakiegokolwiek rodzaju przepis krajowy. Trybunał wskazuje przy tym na wyrok w sprawie Rheinmühlen.

25 — Zobacz opinię rzecznika generalnego M. Poairesa Madura z dnia 22 maja 2008 r. w sprawie C-210/06 Cartesio, Zb.Orz. s. I-9641, pkt 21. Podobnie również C.D. Classen, *Europarecht* (red. R. Schulze/M. Zuleeg), pkt 76, s. 204, według którego prawo odesłania prejudycjalnego nie może zostać ograniczone przez krajową procedurę.

26 — Zobacz wyroki: z dnia 16 stycznia 1974 r. w sprawie 166/73 Rheinmühlen, Rec. s. 33, pkt 2 i 3, a także ww. w przypisie 16 w sprawie van Schijndel i van Veen, pkt 18.

27 — Zobacz pkt 71 niniejszej opinii.

d) Zasada rzetelnego postępowania

78. Przepis krajowy, taki jak rozpatrywany w niniejszej sprawie, mógłby być ponadto badany pod kątem jego zgodności z zasadą rzetelnego postępowania, tym bardziej, że rząd węgierski, ze względu na jego wcześniejsze informowanie o wnioskach sądów krajowych o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, postawiony zostaje w kontekście procesowym w korzystniejszej pozycji niż inni uczestnicy postępowania w ten sposób, że dysponuje większą ilością czasu do przygotowania memoriałów i uwag na piśmie w rozumieniu art. 23 akapit drugi statutu.

79. Zasada rzetelnego postępowania jest uznana w orzecznictwie Trybunału jako gwarancja procesowa [28]. Z dogmatycznego punktu widzenia wypływa ona z ogólnej zasady prawnej dotyczącej prawa do rzetelnego procesu [29], która wiąże sądy Unii, a która jest z kolei wyrazem zarówno zasady państwa prawnego, jak i ogólnej zasady równości. Gwarantuje ona formalną równość procesowych pozycji prawnych stron, a także ich materialną równoważność realizowaną przez sąd w rozumieniu procesowej równości szans. Ta zasada procesowa przyznaje stronom w pierwszym rzędzie prawo do przedstawienia wszystkich dowodów istotnych dla wydania orzeczenia sądowego oraz prawo do samodzielnego podniesienia wszystkich niezbędnych środków procesowych w obronie przed zarzutami strony przeciwnej.

80. Należy jednak wziąć pod uwagę, że zasada ta jest ściśle związana z *zasadą kontradyktoryjności* [30]. Punktem wyjścia w tej kwestii są przeciwne interesy stron, które wymagają równoważności praw i obowiązków oraz równych możliwości działania w procesie. Postępowanie kontradyktoryjne, takie jak postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, postępowanie w sprawie stwierdzenia nieważności albo bezczynności, charakteryzuje się tym, że skarżący wnosi żądanie oparte na prawie wspólnotowym, skierowane przeciwko pozwanemu, który z kolei broni się przed tym żądaniem. Skarżący i pozwany są *stronami* sporu prawnego. Postępowanie niekontradyktoryjne spełnia natomiast funkcję ochrony prawnej i funkcję kontrolną. Nie ma w nim stron, lecz są wyłącznie *uczestnicy* [31]. Najważniejszym przykładem postępowania niekontradyktoryjnego jest postępowanie prejudycjalne zgodnie z art. 234 WE, którego celem jest zapewnienie jednolitej wykładni

28 — Zobacz wyroki Trybunału: z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie C-13/99 TEAM przeciwko Komisji, Rec. s. I-4671, pkt 35 i nast., oraz z dnia 9 września 1999 r. w sprawie C-64/98 P Petrides przeciwko Komisji, Rec. s. I-5187, pkt 31. Zobacz wyrok Trybunału z dnia 29 czerwca 1995 r. w sprawie T-36/91 ICI przeciwko Komisji, Rec. s. II-1847, pkt 93.

29 — W tym duchu B. Sachs, *Die Ex-Officio-Prüfung durch die Gemeinschaftsgerichte*, Tübingen 2008, s. 208. Związanie sądów wspólnotowych ogólną zasadą prawną rzetelnego procesu sądowego Trybunał po raz pierwszy wyraźnie uznał w wyroku z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewerbe przeciwko Komisji, s. I-8417, pkt 21.

30 — Podobnie również B. Sachs, tamże. Zobacz ww. w przypisie 28 wyrok w sprawie Petrides, pkt 31.

31 — Zobacz C. Koenig/M. Pechstein/C. Sander, *EU-/EG-Prozessrecht*, 2. Aufl., Tübingen 2002, pkt 123, s. 65.

prawa wspólnotowego [32]. W odróżnieniu od wymienionych powyżej skarg bezpośrednich oraz postępowania dotyczącego wydania opinii zgodnie z art. 300 ust. 6 WE lub art. 218 ust. 11 TFUE nie stanowi ono jednak samodzielnego postępowania, lecz *postępowanie incydentalne* w ramach sporu prawnego zawisłego przed sądem krajowym. W postępowaniu tym orzeka się jedynie o poszczególnych, istotnych dla rozstrzygnięcia w postępowaniu przed sądem krajowym, kwestiach wykładni albo ważności prawa wspólnotowego. Argumenty, wysuwane przez państwa członkowskie jako uczestników postępowania w ich memoriałach i uwagach na piśmie w procedurze pisemnej przed Trybunałem, nie mogą być zatem uważane za argumenty stron. Są one raczej, jak Komisja słusznie wskazuje, w tym zakresie podobne do wywodów amicus curiae, ponieważ mają na celu wyłącznie wspieranie Trybunału w procesie szukania rozstrzygnięcia [33].

81. Powyższe wyjaśnienia pomagają lepiej zrozumieć rationale przepisu zawartego w art. 23 akapit drugi statutu. Ustanowienie dwumiesięcznego terminu służy zgodnie z tym przepisem nie tyle zagwarantowaniu rzetelnego postępowania, co raczej ma na celu skuteczną ochronę prawną. Gwarantuje ono z jednej strony, że uczestnicy postępowania mają wystarczająco długi czas na przygotowanie i dostarczenie swoich memoriałów. Z drugiej strony zapewnia, że postępowanie prowadzone jest sprawnie.

82. W związku z tym zasada rzetelnego postępowania nie może znaleźć zastosowania do niniejszego przypadku. Żaden uczestnik postępowania nie może się zatem powołać na to, że znajduje się w mniej korzystnym położeniu w procesie niż rząd węgierski z tego

32 — W tym duchu C. Koenig/M. Pechstein/C. Sander, tamże, s. 65, B. Wägenbaur, ww. w przypisie 7, art. 23 statutu Trybunału, pkt 2, s. 27 oraz U. Everling, tamże,, s. 56. Trybunał opisuje postępowanie prejudycjalne w swoim orzecznictwie jako „postępowanie niesporne", mające charakter postępowania incydentalnego w ramach sprawy zawisłej przed sądem krajowym, które nie podlega inicjatywie stron, ponieważ mają one jedynie możliwość wypowiedzenia się w ramach prawnych nakreślonych przez ten sąd (zob. postanowienie Prezesa Trybunału z dnia 24 października 2001 r. w sprawie C-186/01 R Dory, Rec. s. I-7823, pkt 9, a także przywołane tam orzecznictwo). Trybunał odróżnia w ten sposób postępowanie prejudycjalne od właściwego „postępowania spornego" toczącego się przed sądem krajowym. Ze względu na istotne różnice pomiędzy postępowaniem spornym a przewidzianym w art. 234 WE postępowaniem incydentalnym odrzuca on przykładowo stosowanie przepisów przewidzianych wyłącznie dla postępowań spornych.

33 — Podobnie najwyraźniej rzecznik generalny L.A. Geelhoed w swojej opinii z dnia 28 listopada 2002 r. w sprawach połączonych C-20/01 i C-28/01 Komisja przeciwko Niemcom, Rec. s. I-3609, pkt 42, jak wynika z wnioskowania a contrario. Rzecznik generalny stwierdza, że interwencja nie ma na celu tego, że interwenient jako amicus curiae przedstawia memoriały albo uwagi na piśmie, albo ustnie i w ten sposób wspiera sąd wspólnotowy, jak to ma miejsce na podstawie art. 20 akapit drugi statutu i art. 104 § 4 regulaminu postępowania. Odesłanie do art. 104 § 4 regulaminu postępowania uprawnia wniosek, że uczestnik postępowania, który w ramach postępowania prejudycjalnego przedstawia memoriały albo uwagi, działa jako amicus curiae. Podobnie najwyraźniej U. Everling, ww. w przypisie 7, s. 57, który wskazuje na pomocniczą funkcję Komisji w postępowaniu przed Trybunałem. Ponadto zwraca on uwagę, że państwa członkowskie korzystają z możliwości zajęcia stanowiska przede wszystkim w sytuacji gdy dany przypadek dotyczy ich konkretnych interesów, a więc na przykład ważności krajowych norm prawnych albo spraw dotyczących ich obywateli, albo w sytuacji gdy sprawa dotyczy ogólnie pozycji państw członkowskich w systemie wspólnotowym.

tylko względu, że ten ostatni na podstawie przepisu wewnątrzkrajowego został wcześniej poinformowany o wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

jego rozpoznania w tym trybie [34]. Doręczenie pozostałym uczestnikom wymienionym w art. 23 statutu postępowania nie następuje jeszcze w interesie szybkości w tym momencie ze względu na konieczność przetłumaczenia dokumentów procesowych. Przepis ten należy rozumieć w kontekście dorozumianego przyznania przez prawodawcę wspólnotowego pierwszeństwa potrzebie informacji zainteresowanego państwa członkowskiego. Biorąc pod uwagę tę wartościującą ocenę prawodawcy, nie można zarzucać Republice Węgierskiej wprowadzenia przepisów zapewniających, że jej rząd informowany jest o odesłaniu prejudycjalnym jednego ze swoich sądów tak szybko, jak to możliwe.

e) Porównanie systematyczne z przepisami dotyczącymi trybu pilnego

3. Wnioski

83. Jak wskazują ponadto przepisy dotyczące postępowania prejudycjalnego w trybie pilnym, istotne względy mogą uczynić niezbędnym wcześniejsze poinformowanie określonego państwa członkowskiego. Artykuł 104 b § 2 regulaminu przewiduje, że sekretarz niezwłocznie doręcza państwu członkowskiemu, którego ustawodawstwu podlega ten sąd krajowy, odesłanie prejudycjalne podnoszące jedną lub większą liczbę kwestii dotyczących dziedzin objętych tytułem VI traktatu UE albo tytułem IV części trzeciej traktatu WE - jeżeli sąd krajowy złożył wniosek o zastosowanie trybu pilnego lub jeżeli Prezes Trybunału zwrócił się do wyznaczonej izby o zbadanie konieczności

84. Wobec powyższego nie można uznać, że art. 23 statutu czy inne przepisy prawa wspólnotowego sprzeciwiają się krajowemu przepisowi procesowemu zobowiązującemu sądy krajowe do wysyłania swoich odesłań prejudycjalnych jednocześnie do Trybunału oraz do wiadomości ministerstwa sprawiedliwości.

34 — Zdaniem B. Wägenbaur, ww. w przypisie 7, art. 104 b regulaminu Trybunału, pkt 9, s. 245, takie odesłanie prejudycjalne ze względu na pilność zostaje natychmiast dostarczone przede wszystkim zainteresowanym stronom, a dopiero później wszystkim pozostałym uczestnikom wymienionym w art. 23 statutu, tj. jeszcze przed wydaniem decyzji Trybunału o poddaniu tego odesłania trybowi pilnemu. Dotyczy to także orzeczenia o poddaniu lub nie odesłania prejudycjalnego trybowi pilnemu.

C — *W przedmiocie pytania drugiego i trzeciego*

1. Uwagi ogólne

85. Przedmiotem pytania drugiego jest w istocie wykładnia art. 234 WE. Sąd krajowy zmierza w nim do ustalenia, czy kompetencja Trybunału do dokonywania wykładni rozciąga się również na pojęcie „nieuczciwe warunki umowne" w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13, a także warunków wymienionych w załączniku do tej dyrektywy. Pytanie trzecie, dotyczące uprawnienia Trybunału do udzielania wskazówek interpretacyjnych, zostaje wyraźnie postawione w przypadku gdy na pytanie drugie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej oraz pozostaje z nim w ścisłym związku. Należy zatem na oba pytania udzielić odpowiedzi łącznie.

86. Ze sposobu sformułowania pytań prejudycjalnych można wywnioskować niepewność sądu krajowego co do roli zarówno Trybunału, jak i sądów krajowych w ramach wykładni i stosowania dyrektywy 93/13. W tym względzie uważam za konieczne, dla lepszego zrozumienia relacji współpracy, charakteryzującej postępowanie prejudycjalne, krótkie wyjaśnienie na wstępie ogólnych kompetencji Trybunału do dokonywania wykładni, przed zajęciem się kwestiami prawnymi podniesionymi przez sąd krajowy.

2. Zakres kompetencji Trybunału do dokonywania wykładni

87. W kwestii pierwszego aspektu należy wskazać na okoliczność, że zasadniczo wszystkie normy prawa wspólnotowego mogą być przedmiotem wniosku o wykładnię. Potwierdza to art. 220 ust. 1 WE, nakładający na Trybunał zadanie czuwania przy wykładni traktatu nad poszanowaniem „prawa" w ogólności w zakresie swojej właściwości. Artykuł 234 akapit pierwszy lit. b) WE wyjaśnia ponownie, że kompetencja Trybunału do dokonywania wykładni rozciąga się, między innymi, także na „akty przyjęte przez instytucje Wspólnoty", przy czym chodzi tu o całe prawo wtórne, włącznie z aktami prawnymi wymienionymi w art. 249 WE. W konsekwencji Trybunał jest właściwy do dokonywania wykładni aktu prawnego takiego jak dyrektywa 93/13. Kompetencja ta rozciąga się również na zawarte w nim pojęcia prawne, które zgodnie z orzecznictwem zasadniczo podlegają wykładni autonomicznej, o ile nie występuje odesłanie do porządków prawnych państw członkowskich [35].

35 — Zobacz m.in. wyroki: z dnia 18 stycznia 1984 r. w sprawie 327/82 Ekro, Rec. s. 107, pkt 11; z dnia 19 września 2000 r. w sprawie C-287/98 Linster, Rec. s. I-6917, pkt 43; z dnia 9 listopada 2000 r. w sprawie C-357/98 Yiadom, Rec. s. I-9265, pkt 26; z dnia 6 lutego 2003 r. w sprawie C-245/00 SENA, Rec. s. I-1251, pkt 23; z dnia 12 października 2004 r. w sprawie C-55/02 Komisja przeciwko Portugalii, Zb.Orz. s. I-9387, pkt 45; z dnia 27 stycznia 2005 r. w sprawie C-188/03 Junk, Zb.Orz. s. I-885, pkt 27–30 oraz z dnia 7 grudnia 2006 r. w sprawie C-306/05 SGAE, Zb.Orz. s. I-11519, pkt 31.

88. Pojęcie „nieuczciwych warunków" w rozumieniu art. 3 tej dyrektywy nie zostało wprawdzie powiązane w dyrektywie 93/13 z kategoriami prawa państw członkowskich. Jednak jak Trybunał słusznie stwierdził, przepis ten *jedynie w sposób abstrakcyjny,* z uwzględnieniem pojęć dobrej wiary oraz znaczącej nierównowagi wynikających z umowy praw i obowiązków stron, definiuje czynniki, które nadają nienegocjowanemu indywidualnie warunkowi umownemu nieuczciwy charakter [36]. Pomimo próby doprecyzowania przez prawodawcę poprzez odesłanie w art. 3 ust. 3 do katalogu warunków zawartego w załączniku do dyrektywy nie należy zapominać, że nieuczciwy charakter *sformułowany jest jedynie jako klauzula generalna* [37]. Pojęcie „nieuczciwych warunków" stanowi zatem wymagające uzupełnienia pod względem normatywnym niedookreślone pojęcie prawne.

89. Jednak jak potwierdził Trybunał w wyroku w sprawie SENA [38] w związku z pojęciem „godziwego wynagrodzenia" w rozumieniu art. 8 ust. 2 dyrektywy 92/100 [39] oraz jak ostatnio obszernie wyjaśniłam w mojej opinii z dnia 11 maja 2010 r. w zawisłej przed Trybunałem sprawie C-467/08 SGAE na przykładzie użytego w art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29/WE [40] pojęcia prawnego „godziwej rekompensaty" za zwielokrotnianie do prywatnego użytku, konieczność uzupełnienia pojęcia prawnego nie może sama w sobie sprzeciwiać się uznaniu tego pojęcia za autonomiczne pojęcie prawa wspólnotowego, które powinno podlegać we wszystkich państwach członkowskich jednolitej wykładni. Należy raczej wziąć szczególnie pod uwagę rationale określonego przepisu, za którym kryje się prawdopodobna wola prawodawcy wspólnotowego. W tym kontekście należy wskazać na cel zbliżania ustawodawstw, do którego zmierza także dyrektywa 93/13 [41], a który wymaga wypracowania autonomicz-

36 — Zobacz wyroki: z dnia 7 maja 2002 r. C-478/99 Komisja przeciwko Szwecji, Rec. s. I-4147, pkt 17 oraz z dnia 1kwietnia2004 r. w sprawie C-237/02 Freiburger Kommunalbauten, Zb.Orz. s. I-3403, pkt 20.

37 — Podobnie również T. Pfeiffer, w: *Das Recht der Europäischen Union* (red. E. Grabitz/M. Hilf), tom IV, komentarz do dyrektywy 93/13, uwagi wstępne, A5, pkt 28, s. 14, oraz J. Basedow, Der Europäische Gerichtshof und die Klauselrichtlinie 93/13: Der verweigerte Dialog, *Festschrift für Günter Hirsch zum 65. Geburtstag*, 2008, s. 58.

38 — Zobacz wyrok w sprawie SENA, przywołany powyżej w przypisie 35.

39 — W sprawie SENA Trybunał dokonywał wykładni pojęcia „godziwego wynagrodzenia" w rozumieniu art. 8 ust. 2 dyrektywy Rady 92/100/EWG w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (Dz.U. L 346, s. 61). Trybunał powołał się na wstępie na wymienione wyżej orzecznictwo w przedmiocie autonomicznej wykładni pojęć prawnowspólnotowych, aby następnie zwrócić uwagę na okoliczność, że dyrektywa 92/100 nie podaje definicji tego pojęcia. Trybunał stanął przy tym najwyraźniej na stanowisku, że prawodawca wspólnotowy rozmyślnie powstrzymał się od określenia szczegółowej i wiążącej metody obliczania tego wynagrodzenia. W konsekwencji wyraźnie uznał kompetencję państw członkowskich do samodzielnego ustalenia szczegółowo takiego „godziwego wynagrodzenia" poprzez „ustalenie najistotniejszych kryteriów dla zapewnienia poszanowania tego pojęcia prawa wspólnotowego w granicach prawa wspólnotowego, a w szczególności dyrektywy 92/100" oraz ograniczył się do wezwania państw członkowskich, w świetle celów dyrektywy 92/100, uściślonych przede wszystkim w jej preambule, do przestrzegania pojęcia „godziwego wynagrodzenia" w możliwie jednolity sposób we Wspólnocie. Należy przy tym podkreślić, że okoliczność, iż pojęcie to wymaga doprecyzowania przez kryteria ustanowione prawem krajowym, nie powstrzymała Trybunału przed wyjaśnieniem, że pojęcie „godziwego wynagrodzenia" w rozumieniu art. 8 ust. 2 dyrektywy 92/100 należy jednolicie interpretować i wprowadzić w życie we wszystkich państwach członkowskich. Trybunał mógł więc również w szczególnych okolicznościach leżących u podstaw tej sprawy ostatecznie potwierdzić prawnowspólnotowy charakter tego pojęcia oraz konieczność autonomicznej wykładni we Wspólnocie.

40 — Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. L 167, s. 10).

41 — Porównaj podstawę prawną w art. 95 WE, oraz przykładowo motywy pierwszy, drugi, trzeci i dziesiąty dyrektywy 93/13.

nych prawnowspólnotowych koncepcji, w tym jednolitej terminologii, jeśli zamierzony przez prawodawcę cel nie ma zostać zaprzepaszczony. Zadanie doprecyzowania wspólnotowego pojęcia „nieuczciwych warunków umownych" w drodze wykładni, i to wykładni wiążącej dla wszystkich sądów Unii Europejskiej, należy do właściwości Trybunału, który posiada w tym zakresie kompetencję do dokonania ostatecznego rozstrzygnięcia [42].

90. Jeśli chodzi o dalej idącą kwestię tego, czy kompetencja Trybunału do dokonywania wykładni rozciąga się również na warunki umowne wymienione w załączniku do tej dyrektywy, należy to wobec powyższych rozważań potwierdzić bez zastrzeżeń. Słuszność tego poglądu potwierdza wyrok w sprawie Océano Grupo [43], w którym Trybunał przy dokonywaniu wykładni art. 3 dyrektywy 93/13 powołał się na typy warunków umownych wymienione w pkt 1 lit. q) jej załącznika [44]. Wynika to również z wyroku w sprawie Pannon [45], w którym Trybunał wyraźnie wyjaśnił, że w wyroku w sprawie Océano Grupo, w ramach wykonywania kompetencji przyznanych mu w art. 234 WE, dokonał wykładni pojęcia „ogólnych kryteriów" użytego przez prawodawcę wspólnotowego w celu zdefiniowania pojęcia nieuczciwego warunku umownego, jeśli chodzi właśnie o typ warunków umownych w pkt 1 lit. q) załącznika.

3. Rozdział kompetencji w zakresie kontrolowania nieuczciwych warunków umownych pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi

a) Różnica pomiędzy wykładnią a stosowaniem prawa wspólnotowego

91. Ta konstatacja prowadzi do kolejnego wartego rozważenia aspektu pytań preju-

42 — W tym duchu A. Röthel, Missbrauchlichkeitskontrolle nach der Klauselrichtlinie: Aufgabenteilung im supranationalen Konkretisierungskatalog, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2005, s. 422, która wskazuje na okoliczność, że przeważający w nauce prawa pogląd stwierdza obecnie, iż także doprecyzowanie klauzul generalnych i wymagających normatywnego uzupełnienia objęte jest kompetencją Trybunału jako instancji ostatecznej. Trybunałowi przysługuje uprawnienie do autorytatywnego ostatecznego doprecyzowania, a więc kompetencja do doprecyzowania. Autorka wskazuje jako argumenty cel postępowania prejudycjalnego oraz cel zbliżania ustawodawstw, ponieważ inaczej prawo wspólnotowe nie mogłoby realizować zamierzonego zbliżania ustawodawstw. S. Leible, tamże, przypis 44, s. 426, wskazuje również na to, że zgodnie z przeważającym poglądem w nauce prawa pojęcie nieuczciwości w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować autonomicznie w kontekście prawa wspólnotowego. Przeciwny pogląd oznaczałby naruszenie skuteczności prawa wtórnego oraz zamierzonego przez dyrektywy skutku w postaci zbliżania ustawodawstw. Podobnie również P.C. Müller-Graff, Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft, *Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft*, 2. Aufl., Baden Baden 1999, s. 56 i nast., którego zdaniem Trybunał przy dokonywaniu wykładni dyrektyw w zakresie prawa prywatnego wykonuje funkcję sądu cywilnego. Przy wykonywaniu tej funkcji Trybunał ma z reguły za zadanie konkretyzowanie, a także rozwijanie prawa wspólnotowego na podstawie niedookreślonych, a zatem wymagających interpretacji pojęć prawnych w ramach odpowiedniego celu przepisu dyrektywy. Jako przykład autor wymienia pojęcie nieuczciwości w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13.

43 — Wyrok z dnia 27 czerwca 2000 r. w sprawach połączonych C-240/98 do C-244/98 Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, Rec. s. I-4941, zwany dalej „wyrokiem w sprawie Océano Grupo".

44 — Zobacz ww. w przypisie 43 wyrok w sprawie Océano Grupo, pkt 22. Za kompetencją Trybunału do dokonywania wykładni najwyraźniej również S. Leible, Gerichtsstandsklauseln und EG-Klauselrichtlinie, *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 6/2001, s. 425.

45 — Zobacz ww. w przypisie 4 wyrok w sprawie Pannon, pkt 42.

dycjalnych. Jeśli mianowicie pytanie drugie interpretować nie dosłownie, lecz raczej jako zwrócenie się do Trybunału o wyjaśnienie podziału zadań pomiędzy nim a sądami krajowymi przy kontrolowaniu nieuczciwych warunków umownych, należałoby wtedy wskazać sądowi krajowemu przede wszystkim na ogólną zasadę [46], zgodnie z którą pomiędzy Trybunałem i sądami krajowymi w ramach procedury na podstawie art. 234 WE istnieje podział kompetencji tego rodzaju, że do Trybunału należy wykładnia, a do sądów krajowych stosowanie prawa wspólnotowego. Wskutek tego Trybunał nie jest uprawniony do stosowania norm prawa wspólnotowego do konkretnego przypadku i tym samym nie jest także właściwy do podporządkowania przepisów prawa krajowego takim normom. Może on jednak udzielić sądowi krajowemu wszelkich wskazówek dotyczących wykładni prawa wspólnotowego, które mogłyby być dla niego użyteczne przy ocenie skutków tych przepisów.

92. Jak niedawno stwierdziłam w mojej opinii z dnia 29 października 2009 r. w zawisłej nadal sprawie C-484/08 Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, konsekwencją tego podziału kompetencji, wynikającego z procedury na podstawie art. 234 WE przy kontrolowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, jest moim zdaniem to, że Trybunał nie może bezpośrednio zająć stanowiska w przedmiocie możliwości kontroli danego warunku umownego [47], ani tym bardziej w przedmiocie jego zgodności z dyrektywą 93/13, lecz jedynie orzec, jak należy dokonywać wykładni dyrektywy 93/13 w odniesieniu do określonego warunku umownego [48]. Do sądu krajowego należy w danym przypadku zbadanie, na podstawie dyrektywy 93/13 oraz odpowiednich krajowych przepisów transponujących, biorąc pod uwagę wskazówki interpretacyjne Trybunału, czy sporny warunek umowny może zostać

46 — Zobacz wyroki: z dnia 27 marca 1963 r. w sprawach połączonych 28/62 do 30/62 Da Costa i in., Rec. s. 59, oraz z dnia 12 lutego 1998 r. w sprawie C-366/96 Cordelle, Rec. s. I-583, pkt 9. W tym duchu także P. Craig/G. De Búrca, *EU Law*, 4 edition, Oxford 2008, s. 493, których zdaniem art. 234 WE przyznaje Trybunałowi wprawdzie uprawnienie do dokonywania wykładni postanowień traktatu, jednak wyraźnie nie do stosowania ich do sporów przed sądem krajowym. Rozgraniczenie pomiędzy wykładnią a stosowaniem wyznacza podział kompetencji pomiędzy Trybunałem i sądami krajowymi. Zgodnie z tym podziałem Trybunał dokonuje wykładni postanowień traktatu, zaś sądy krajowe stosują wynik tej wykładni do konkretnego przypadku. Według B. Schima, *Kommentar zu EU- und EG-Vertrag* (red. H. Mayer), 12 Aufl., Wien 2003, art. 234 TWE, pkt 40, s. 12, do sądów krajowych należy stosowanie normy prawa wspólnotowego do konkretnego sporu prawnego. Autor przyznaje jednak, że nie zawsze łatwo jest rozdzielić wykładnię normy od jej stosowania. Podobnie H. Aubry/E. Poillot/N. Sauphanor-Brouillard, Panorama Droit de la consommation, *Recueil Dalloz*, 13/2010, s. 798, którzy przypominają, że kompetencja Trybunału w ramach postępowania prejudycjalnego zgodnie z art. 267 TFUE obejmuje jedynie wykładnię, nie zaś stosowanie, przy czym przestrzeganie tej reguły w praktyce jest nie zawsze łatwe.

47 — Podobnie również W. Nassall, Die Anwendung der EU-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen, *Juristenzeitung*, 14/1995, s. 690.

48 — Zobacz moją opinię z dnia 29 października 2009 r. w sprawie C-484/08 Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, pkt 69; wyrok z dnia 3 czerwca 2010 r. w sprawie C-484/08, Zb.Orz. s. I-4785. W tym duchu P. Schlosser, w: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 13 Aufl., Berlin 1998, wprowadzenie do AGBG, pkt 33, s. 18, według którego pytania prejudycjalne skierowane do Trybunału w przedmiocie tego, czy określone warunki umowne w bliżej opisanych typach umów są nieuczciwe czy wykluczone. Podobnie również S. Whittaker, Clauses abusives et garanties des consommateurs: la proposition de directive relative aux droits des consommateurs et la portée de l',harmonisation complète, *Recueil Dalloz*, 17/2009, s. 1153, z odesłaniem do orzecznictwa Trybunału, przede wszystkim do wyroków w sprawie Freiburger Kommunalbauten i w sprawie Pannon.

uznany za nieuczciwy w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy.

b) Orzecznictwo od wydania wyroku w sprawie Freiburger Kommunalbauten

93. Istotne cechy tego podziału kompetencji, jak pokazuje zasada ogólna dotycząca kompetencji do dokonywania wykładni i stosowania prawa wspólnotowego, zostały w orzecznictwie Trybunału ukształtowane już dawno. Jednak w związku z kontrolą nieuczciwych warunków umownych zgodnie z dyrektywą 93/13 dopiero od wydania wyroku w sprawie Freiburger Kommunalbauten [49] można je uważać za utrwalone [50]. Należy zatem krótko przybliżyć najważniejsze punkty tego wyroku.

94. W wyroku tym Trybunał stwierdził, że w ramach wykonywania kompetencji do dokonywania wykładni prawa wspólnotowego, przekazanej mu w art. 234 WE, Trybunał dokonuje wprawdzie wykładni ogólnych kryteriów użytych przez prawodawcę wspólnotowego celem zdefiniowania pojęcia nieuczciwych warunków umowy, nie wypowiada się jednak w kwestii zastosowania ich do konkretnego postanowienia umownego, które należy zbadać w świetle okoliczności danej sprawy [51].

95. Trybunał podkreślił przy tym szczególną rolę sądów krajowych w zwalczaniu nieuczciwych warunków umownych oraz przekazał im w związku z tym zadanie ustalenia w konkretnym przypadku, czy dane postanowienie umowne odpowiada wszystkim kryteriom, których spełnienie jest niezbędną przesłanką uznania go za nieuczciwy warunek umowy w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy [52]. Do okoliczności konkretnego przypadku, które sądy krajowe muszą uwzględniać przy kontrolowaniu warunków umownych, należą zdaniem Trybunału, który w tym zakresie wskazał na art. 4 dyrektywy 93/13, rodzaj towarów lub usług, których umowa dotyczy, oraz wszelkie okoliczności towarzyszące zawarciu umowy. Należy ponadto rozważyć

49 — Wyrok w sprawie Freiburger Kommunalbauten, przywołany powyżej w przypisie 36.

50 — A. Röthel, tamże, przypis 42, s. 424, reprezentuje pogląd, że Trybunał w wyroku w sprawie Freiburger Kommunalbauten dokonał wyraźnej zmiany kursu i obecnie stoi na stanowisku pragmatycznego podziału zadań pomiędzy nim a sądami krajowymi w ramach zwalczania nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich. T. Pfeiffer, Prüfung missbräuchlicher Klauseln von Amts wegen (Gerichtsstand) – Günstigkeitsprinzip nach Wahl des Verbrauchers, *Neue Juristische Wochenschrift*, 32/2009, s. 2369, jest zdania, że Trybunał w wyroku w sprawie Freiburger Kommunalbauten chciał ustabilizować swoje niejednoznaczne orzecznictwo w przedmiocie podziału zadań z sądami krajowymi przy kontrolowaniu warunków umownych. H. Aubry/É. Poillot/N. Sauphanor-Brouillard, tamże, przypis 46, s. 798, uważają wyrok w sprawie Freiburger Kommunalbauten za potwierdzenie opisanego wyżej podziału zadań w odniesieniu do wykładni i stosowania prawa wspólnotowego.

51 — Wyrok w sprawie Freiburger Kommunalbauten, przywołany powyżej w przypisie 36.

52 — Tamże, pkt 25.

skutki, które dany warunek umowny może wywoływać w ramach prawa znajdującego zastosowanie do tej umowy, co wymaga zbadania krajowego porządku prawnego [53].

96. Trybunał przychylił się w tym względzie do opinii rzecznika generalnego Geelhoeda, który w istocie wypowiedział się za zdecentralizowaną kontrolą nieuczciwych warunków umownych na poziomie państw członkowskich z zachowaniem monopolu Trybunału w zakresie wykładni. W swojej opinii rzecznik generalny wskazał z jednej strony na *konieczność jasnego rozgraniczenia kompetencji* pomiędzy Wspólnotą i państwami członkowskimi w dziedzinie ochrony konsumentów, z drugiej strony przypomniał *ekonomiczne wykorzystanie środków odwoławczych*. W odniesieniu do tego ostatniego rzecznik generalny słusznie przestrzegł przed ryzykiem nadużywania procedury zgodnie z art. 234 WE, jeśli zadanie oceny określonego warunku umownego pod kątem jego nieuczciwego charakteru wchodziłoby w zakres kompetencji Trybunału. Biorąc pod uwagę, że pojęcie „nieuczciwego warunku umownego" posiada charakter ogólny, oraz że takie typy warunków występują w umowach konsumenckich w wielkiej różnorodności form i treści, rzecznik generalny wyraził obawę, iż mogłyby one wielokrotnie stanowić okazję do przedkładania pytań prejudycjalnych. Argumentom tym należy przyznać słuszność, ponieważ do zadań Trybunału nie może należeć własna ocena nieuczciwego charakteru każdego przedstawionego mu warunku umownego. Biorąc pod uwagę wielość aspektów faktycznych i prawa krajowego, które należy uwzględnić w konkretnym przypadku [54], merytoryczna bliskość sądu krajowego w odniesieniu do przedmiotu sporu okazuje się zaletą, którą sądownictwo Unii

53 — Tamże, pkt 21.

54 — Dopóki nie ma jednolitego europejskiego prawa cywilnego, Trybunał nadal opiera się na informacjach sądów krajowych w przedmiocie aspektów prawa krajowego w danej sprawie w celu dokonania wykładni pojęcia nieuczciwości zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 w odniesieniu do określonego warunku umownego. Byłoby jednak zasadniczo wyobrażalne, że Trybunał opiera się ponadto pomocniczo na modelach kodyfikacyjnych wypracowanych przez europejską naukę, takich jak Draft Common Frame of Reference (DCFR), aby w sporach z zakresu prawa cywilnego osiągnąć właściwe rozwiązanie. Zobacz w tym duchu J. Heinig, Die AGB-Kontrolle von Gerichtsstandsklauseln – zum Urteil Pannon des EuGH, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 24/2009, s. 886 i nast., który wskazuje na postępujący rozwój europejskiego prawa prywatnego, a także na sformułowanie wspólnych europejskich zasad prawa umów w DCFR lub w przyszłych wspólnotowych ramach odniesienia, które mogą w przyszłości dostarczyć Trybunałowi kryteriów do silniejszej kontroli warunków umownych na płaszczyźnie wspólnotowej. Sceptycznie natomiast R. Freitag, Anmerkung zum Urteil Freiburger Kommunalbauten, *Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht*, 2004, s. 398, który również uważa zasadniczo za wyobrażalne, że Trybunał ze sprawy na sprawę może rozwinąć z cywilnoprawnego acquis communautaire i z porównania porządków prawnych państw członkowskich autonomiczny prawnowspólnotowy „common European legal denominator". Skoro jednak dyrektywa 93/13 obejmuje zasadniczo wszystkie dziedziny prawa cywilnego, Trybunał zostałby w tym przypadku postawiony w roli zastępczego prawodawcy cywilnego, co pociągnęłoby za sobą problemy w odniesieniu do horyzontalnego podziału kompetencji we Wspólnocie oraz w odniesieniu do pewności prawa.

Europejskiej powinno wykorzystać dla ochrony konsumentów [55].

97. Jako dalszy argument rzecznik generalny podniósł ostatecznie *znaczenie prawa krajowego* przy zwalczaniu nieuczciwych warunków umownych. Te ostatnie mają znaczenie przede wszystkim w stosunkach prywatnoprawnych, które nadal w istotnym zakresie regulowane są prawem krajowym, przy czym może się zdarzyć, że ten sam rodzaj warunków umownych w różnych porządkach prawnych może wywoływać różne skutki prawne. Biorąc pod uwagę okoliczność, że ocena nieuczciwego charakteru warunku umownego dokonywana jest in concreto przede wszystkim na podstawie prawa krajowego [56], zaś wykładnia i stosowanie prawa krajowego należy wyłącznie do sądu krajowego, argument ten należy uznać za słuszny.

98. Potwierdzenie opisanych powyżej zasad znajduje się w wyroku w sprawie Mostaza Claro [57], a także w ostatnio wydanym wyroku w sprawie Pannon [58], przy czym ten ostatni zawiera w tym zakresie dalsze wyjaśnienie, zgodnie z którym do sądów krajowych należy, w świetle zawartych w tym wyroku abstrakcyjnych rozważań Trybunału, przeprowadzenie oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego [59]. Wynika jednak z tego nic innego, jak tylko, że sąd krajowy przy wykonywaniu swoich kompetencji kontrolnych musi brać pod uwagę wskazówki interpretacyjne sądu wspólnotowego [60].

99. W związku z tym należy jednak podkreślić, że wymienione w tym wyroku wskazówki co do oceny nie mogą w żadnym razie być uważane za wyczerpujące. Stanowią one raczej niektóre „ogólne kryteria" w rozumieniu orzecznictwa, które Trybunał może przekazać sądowi krajowemu na mocy swojego monopolu w zakresie wykładni prawa wspólnotowego. Konkretyzację kryterium

55 — J. Basedow, tamże, przypis 37, s. 61, wskazuje słusznie na okoliczność, że często powinny dochodzić do głosu względy dotyczące polityki sądowniczej. Autor reprezentuje pogląd, że Trybunał nie w każdym konkretnym przypadku może zająć stanowisko w przedmiocie nieuczciwego charakteru warunków umownych. Z drugiej strony musi on zachować możliwość wydawania precedensowych rozstrzygnięć także w przedmiocie wykładni klauzuli generalnej z art. 3 dyrektywy 93/13. Zdaniem J. Heinig, tamże, przypis 54, s. 886, nieuczciwy charakter warunku umownego może zależeć od wielu okoliczności konkretnego przypadku, których rozważenie z punktu widzenia skuteczności oraz przy obecnym stanie europejskiego prawa prywatnego może zostać przekazane sądom krajowym. R. Freitag, tamże, s. 398, wskazuje na okoliczność, że uprzednio sformułowane warunki umowne mogą podlegać ocenie jedynie w kontekście prawnego kryterium ich nieuczciwości. Dopóki nie istnieje jednolita europejska kodyfikacja prawa cywilnego, taki ustawowy model będzie kształtowany przez odpowiednie prawo krajowe, niepodlegające ocenie Trybunału. S. Whittaker, tamże, przypis 48, s. 1154, uważa sąd krajowy za właściwe forum dla stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego, ponieważ jest on w lepszym położeniu do dokonania oceny krajowego kontekstu, w którym dany warunek umowny jest stosowany.

56 — W tym duchu E. Bernadskaya, L'office du juge et les clauses abusives: faculté ou obligation?, *Revue Lamy droit d'affaires*, 42/2009, s. 71, która wskazuje na okoliczność, że ocena warunków w umowach konsumenckich in concreto dokonywana jest przez sąd krajowy zgodnie z regułami prawa danego państwa członkowskiego.

57 — Wyrok w sprawie Mostaza Claro, przywołany powyżej w przypisie 16, pkt 22 i 23.

58 — Wyrok w sprawie Pannon, przywołany powyżej w przypisie 4, pkt 42.

59 — Tamże, pkt 43.

60 — Wyrok prejudycjalny Trybunału uzyskuje formalną i materialną powagę rzeczy osądzonej i wiąże sąd krajowy, a także wszystkie sądy krajowe rozpoznające sprawę włącznie z dalszymi instancjami. Zobacz wyrok z dnia 24 czerwca 1969 r. w sprawie 29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor, Rec. s. 165, pkt 3. W tym duchu J. Schwarze, tamże, przypis 17, pkt 63, s. 1826.

nieuczciwości w art. 3 ust. 1 dyrektywy na płaszczyźnie prawnowspólnotowej należy w konsekwencji rozumieć jako ciągły proces, kontrolowany w ostatniej instancji przez Trybunał. Do jego zadań musi należeć stopniowe precyzowanie abstrakcyjnych kryteriów kontroli nieuczciwości oraz wypracowanie wraz z rosnącym doświadczeniem ram prawnowspólnotowej kontroli nieuczciwego charakteru. Postępowanie prejudycjalne jako wyraz relacji podziału pracy pomiędzy Trybunałem i sądami krajowymi stanowi właściwy środek do osiągnięcia wyników słusznych z merytorycznego punktu widzenia, a także z punktu widzenia ekonomii procesowej [61].

101. Na pytanie trzecie należy zatem odpowiedzieć w ten sposób, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, zmierzający do ustalenia takiej wykładni w trosce o jednolite stosowanie zagwarantowanego w dyrektywie 93/13 poziomu ochrony praw konsumentów we wszystkich państwach członkowskich może odnosić się do kwestii tego, jakie aspekty sąd krajowy może lub jest zobowiązany wziąć pod uwagę, kiedy kryteria ogólne ustanowione w dyrektywie znajdują zastosowanie do szczególnego indywidualnego warunku umownego.

D — *W przedmiocie pytania czwartego*

4. Wnioski

1. Przedmiot pytania prejudycjalnego

100. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, na pytanie drugie należy zatem odpowiedzieć w ten sposób, że Trybunał posiada zgodnie z art. 234 WE kompetencję również do dokonania wykładni pojęcia „nieuczciwe warunki umowne" w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, a także warunków wymienionych w załączniku do tej dyrektywy.

102. W swoim pytaniu czwartym sąd krajowy zmierza w istocie do uściślenia pkt 34 i 35 wyroku w sprawie Pannon [62], w których Trybunał stwierdził co następuje:

„W tych okolicznościach szczególne cechy postępowania sądowego, toczącego się w ramach prawa krajowego pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem, nie mogą wpływać na ochronę prawną, z której

61 — W tym duchu A. Röthel, tamże, s. 427. Zdaniem autorki prawnowspólnotowy porządek prawa cywilnego znajdujący się w fazie rozwoju nastawiony jest, jak żadna inna dziedzina prawa, na komunikację i współpracę. W tej dziedzinie postępowanie prejudycjalne oferuje istotne szanse na ukształtowanie ponadnarodowego porządku prawa prywatnego oraz dalsze kierowanie procesem integracji. Autorka uważa wyrok Trybunału w sprawie Freiburger Kommunalbauten za sygnał we właściwym kierunku. Zarysowany tam podział zadań pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi zapowiada merytorycznie słuszne i ekonomiczne pod względem procesowym rozstrzygnięcia mogące liczyć na akceptację.

62 — Wyrok w sprawie Pannon, przywołany powyżej w przypisie 4.

powinien korzystać konsument na podstawie przepisów dyrektywy.

Na pytanie drugie należy zatem odpowiedzieć w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany z urzędu do zbadania nieuczciwego charakteru warunku umownego, o ile dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych. W przypadku, gdy sąd krajowy uzna dany warunek umowny za nieuczciwy - nie stosuje go, chyba że konsument się temu sprzeciwi. Obowiązek ten spoczywa także na sądzie krajowym w ramach badania przez ten sąd swojej właściwości miejscowej".

103. W swoim postanowieniu odsyłającym sąd krajowy wyjaśnił [63], że z tego wyroku nie można jasno wywnioskować chronologicznej kolejności, którą należy zachować. Albo sąd krajowy może badać z urzędu nieuczciwy charakter warunku umownego dopiero, kiedy dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych, albo badanie z urzędu oznacza również, że sąd jest zobowiązany w ramach badania nieuczciwego charakteru określonego warunku umownego do ustalenia i aktualizowania z urzędu niezbędnych w tym celu informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych.

63 — Zobacz s. 2 postanowienia odsyłającego z dnia 2 lipca 2009 r.

2. Istotne ustalenia Trybunału w wyroku w sprawie Pannon w świetle dotychczasowego orzecznictwa w przedmiocie ciążącego na sądzie krajowym obowiązku badania z urzędu

104. Zanim odniosę się do właściwego pytania prejudycjalnego, należy w celu wyjaśnienia przedmiotu pytania krótko zrekapitulować istotne dla niniejszej sprawy ustalenia Trybunału w wyroku w sprawie Pannon w kontekście dotychczasowego orzecznictwa.

105. Z utrwalonego orzecznictwa Trybunału od wydania wyroku w sprawie Océano Grupo [64] wynika, że „ochrona, jaką dyrektywa przyznaje konsumentom, [wymaga] aby sąd krajowy *mógł* z urzędu badać nieuczciwy charakter warunku umownego w przedstawionej mu umowie", i to także wówczas, „gdy bada dopuszczalność skargi wniesionej do sądów krajowych". Ten zwrot pozostawia jednak bez odpowiedzi kwestię tego, czy Trybunał stoi na stanowisku obowiązku, czy jedynie możliwości badania z urzędu nieuczciwego charakteru warunków umownych. Wyrok w sprawie Pannon przyniósł w tej kwestii istotne wyjaśnienie, ponieważ Trybunał stwierdził w nim, że zadanie sądu krajowego „nie ogranicza się do zwykłej możliwości orzeczenia w przedmiocie ewentualnie nieuczciwego charakteru warunku", lecz że istnieje także taki *obowiązek* [65]. Obowiązek ten dotyczy wszystkich

64 — Wyroki: ww. w przypisie 43 w sprawie Océano Grupo, pkt 28 i 29, a także z dnia 21 listopada 2002 r. w sprawie C-473/00 Cofidis, Rec. s. I-10875, pkt 32 i 33, oraz ww. w przypisie 16 w sprawie Mostaza Claro, pkt 27 i 28.

65 — Wyrok w sprawie Pannon, przywołany powyżej w przypisie 4.

nieuczciwych warunków umownych, a co za tym idzie także klauzul ustalających właściwość sądu. Trybunał uznał obowiązek badania już w wyroku w sprawie Cofidis [66], a jeszcze wyraźniej w wyroku w sprawie Mostaza Claro [67]. W wyroku w sprawie Pannon Trybunał dodał, że obowiązek badania z urzędu wiąże się nieuchronnie z tym, że bezskuteczność zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 następuje z mocy prawa, a konsument nie musi się na nią powoływać [68].

106. Dalszą nowością wprowadzoną przez wyrok w sprawie Pannon jest uściślenie, że sąd krajowy nie jest jednak zobowiązany na mocy dyrektywy do niestosowania omawianego warunku, jeżeli konsument, po poinformowaniu go w tej kwestii przez sąd, nie zamierza podnosić jego nieuczciwego i niewiążącego charakteru. [69] Zalety tego podejścia należy upatrywać w okoliczności, że chroni ono konsumenta przed przymusową ochroną i odpowiada raczej koncepcji ochrony praw konsumentów poprzez informowanie [70].

66 — Wyrok w sprawie Cofidis, przywołany powyżej w przypisie 54.

67 — Wyrok w sprawie Mostaza Claro, przywołany powyżej w przypisie 16.

68 — Wyrok w sprawie Pannon, przywołany powyżej w przypisie 4, pkt 24.

69 — Tamże, pkt 33.

70 — Podobnie również J. Heinig, tamże, przypis 54, s. 886. A. Osztovits/Z. Nemessányi Missbräuchliche Zuständigkeitsklauseln in der Ungarischen Rechtsprechung im Licht der Urteile des EuGH, *Zeitschrift für Europarecht, internationales Privatrecht & Rechtsvergleichung*, 2010, s. 25, wskazują na okoliczność, że Trybunał udzielił w ten sposób odpowiedzi na niewyjaśnione do tej pory teoretyczne pytanie, czy sąd krajowy może stwierdzić nieważność również wówczas, gdy konsument po uzyskaniu informacji wyraźnie chce być związany warunkiem umownym. Autorzy są zdania, że zgodnie z tym orzeczeniem zasada „pacta sunt servanda" wydaje się przeważać nad „brakiem mocy wiążącej" nieuczciwych warunków umownych, chociaż przepisy dyrektywy zgodnie z wyrokiem w sprawie Mostaza Claro należą do norm bezwzględnie wiążących.

3. Ocena prawna

107. Jak jednak słusznie zauważa Komisja, przedmiotem pytań prejudycjalnych nie jest sytuacja, w której warunek umowny rzeczywiście jest nieuczciwy, lecz jedynie sytuacja, w której sąd krajowy zwraca uwagę na *ewentualny* nieuczciwy charakter warunku umownego, tj. domniemywa on jedynie ten nieuczciwy charakter, bez możliwości stwierdzenia go z pewnością. Skoro jednak dyrektywa 93/13 nie zawiera żadnych wymogów w tym zakresie, właściwe zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej państw członkowskich [71] byłoby zasadniczo krajowe prawo proceduralne.

108. Z drugiej strony zasada autonomii proceduralnej państw członkowskich nie może prowadzić do tego, że zaprzepaszczona zostaje ochrona konsumenta, przewidziana zgodnie z orzecznictwem w art. 6 i 7 dyrektywy 93/13 [72]. W tym duchu należy rozumieć także stwierdzenie Trybunału w pkt 34 wyroku w sprawie Pannon, zgodnie z którym „szczególne cechy postępowania sądowego, toczącego się w ramach prawa krajowego

71 — Zobacz pkt 65 niniejszej opinii.

72 — Trybunał orzekł, że umożliwienie sądowi zbadania z urzędu, czy dane postanowienie umowne jest nieuczciwe, stanowi środek pozwalający na osiągnięcie celu wskazanego w art. 6 dyrektywy, polegającego na zapobieżeniu sytuacjom, w których konsument byłby związany nieuczciwymi warunkami umowy, a jednocześnie przyczynia się do osiągnięcia celu wymienionego w art. 7 tej dyrektywy, jako że badanie takie może stanowić czynnik odstraszający, powodujący zaprzestanie stosowania przez przedsiębiorców nieuczciwych postanowień w umowach zawieranych z konsumentami (zob. wyroki: w sprawie Océano Grupo, przywołany powyżej w przypisie 43, pkt 28, w sprawie Cofidis, przywołany powyżej w przypisie 64, pkt 32, oraz w sprawie Mostaza Claro, przywołany powyżej w przypisie 16, pkt 27).

pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem, nie mogą wpływać na ochronę prawną, z której powinien korzystać konsument na podstawie przepisów dyrektywy". Poszczególne przypadki ingerencji w autonomię proceduralną państw członkowskich są zatem w konkretnych sprawach niezbędne dla osiągnięcia celów dyrektywy [73]. Pojawia się pytanie, czy w wyroku w sprawie Pannon można stwierdzić taką prawnowspólnotową ingerencję w autonomię proceduralną państw członkowskich, a jeśli nie, czy taka ingerencja byłaby właściwa.

109. W pkt 35 wyroku w sprawie Pannon Trybunał stwierdził wprawdzie, że sąd krajowy jest zobowiązany do badania nieuczciwego charakteru warunku umownego z urzędu, „*o ile* dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych". Zwrot ten został przez Trybunał ostatnio zastosowany ponownie w wyroku w sprawie Asturcom [74]. Zasadę tę należy jednak moim zdaniem rozumieć w ten sposób, że obowiązek badania powstaje dopiero wówczas, gdy z informacji stron albo innych okoliczności wynikają dla sądu podejrzenia ewentualnego nadużycia [75]. Jedynie w takim przypadku musi on rozstrzygnąć swoje wątpliwości co do skuteczności warunku umownego z urzędu, bez konieczności podnoszenia przez stronę konkretnego zarzutu nieuczciwego warunku umownego [76]. Natomiast z wyroku tego nie wynika, że na sądzie krajowym

73 — To, że zasada autonomii proceduralnej państw członkowskich nie ma absolutnego charakteru, a pewne odstępstwa mogą być uzasadnione potwierdza także J. Heinig, tamże, przypis 54, s. 885, którego zdaniem obowiązek badania postanowienia ustalającego właściwość sądu w ogólnych warunkach umownych nie oznacza niedopuszczalnego naruszenia zasady autonomii proceduralnej państw członkowskich. Jak autor słusznie wyjaśnia, kompetencje Unii Europejskiej w prawie ochrony konsumentów nie ograniczają się tylko do jednej dziedziny, lecz mogą dotyczyć także aspektów proceduralnych. Z drugiej strony, właśnie postanowienia ustalające właściwość sądu mogą utrudniać wykonywanie materialnych praw konsumentów, jak pokazują sprawy Océano Grupo i Pannon. Na to, że dyrektywa 93/13 obejmuje także aspekty proceduralne wskazywałby pkt 1 lit. q) załącznika, zgodnie z którym warunki umowne mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli utrudniają konsumentom korzystanie z ich praw.

74 — Przywołany powyżej w przypisie 16, pkt 53.

75 — Z porównania różnych wersji językowych wynika, że sporne zdanie podrzędne odnosi się albo do chronologicznej konsekwencji, albo do warunku. Niezależnie od drobnych rozbieżności wszystkie wersje językowe stwierdzają, że badanie nieuczciwego charakteru następuje dopiero *po* ustaleniu niezbędnych w tym celu informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych. Duńska wersja: „*så snart* den råder over de oplysninger om de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver"; niemiecka wersja: „*sobald* es über die hierzu erforderlichen rechtlichen und tatsächlichen Grundlagen verfügt"; francuska wersja: „*dès qu'*il dispose des éléments de droit et de fait nécessaires à cet effet"; angielska wersja: „*where* it has available to it the legal and factual elements necessary for that task"; włoska wersja: „*a partire dal momentoin cui* dispone degli elementi di diritto e di fatto necessari a tal fine"; portugalska wersja: „*desde que* disponha dos elementos de direito e de facto necessários para o efeito"; słoweńskie: „*če* razpolaga s potrebnimi dejanskimi in pravnimi elementi"; hiszpańska wersja: „*tan pronto como* disponga de los elementos de hecho y de Derecho necesarios para ello"; niderlandzka wersja: „*zodra* hij over de daartoe noodzakelijke gegevens, feitelijk en rechtens, beschikt"; węgierska wersja: „*amennyiben* rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek".

76 — Podobnie również C. Mayer, Missbräuchliche Gerichtsstandsvereinbarungen in Verbraucherverträgen: Anmerkung zu EuGH, Urteil vom 4.6.2009, C-243/08 – Pannon GSM Zrt../Erzsébet Sustiké Györfi, *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009, s. 221. Uważa tak najwyraźniej również G. Poissonnier, La CJCE franchit une nouvelle étape vers une réelle protection du consommateur, *Recueil Dalloz*, 34/2009, s. 2314, skoro stwierdza, że Trybunał w wyroku w sprawie Pannon obowiązek badania z urzędu nieuczciwego charakteru warunku umownego obwarował warunkiem, że sąd dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych. Nie do końca jednoznacznie, ale prawdopodobnie również w tym duchu utrzymany jest pogląd prawny H. Aubry/E. Poillot/N. Sauphanor-Brouillard, tamże, przypis 46, s. 798, którzy uważają to stwierdzenie Trybunału „za logiczne z proceduralnego punktu widzenia".

ciąży podobny obowiązek w sytuacji, gdy nie dysponuje on takimi podstawami.

110. Innymi słowy, prawo wspólnotowe nie zawiera przepisu, który zobowiązywałby sąd krajowy do samodzielnego dokonywania ustaleń w celu uzyskania niezbędnych dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych, jeśli nimi nie dysponuje. Kompetencje sądu krajowego określane są raczej przez krajowe prawo procesowe. W związku z tym należy wskazać, że postępowanie cywilne w prawie państw członkowskich cechuje się *zasadą dyspozycyjności*, zgodnie z którą do stron należy przedstawienie wszelkich istotnych faktów, na podstawie których sąd następnie wydaje orzeczenie. Dotyczy to w rzeczywistości także węgierskiej procedury cywilnej, ponieważ z pytania czwartego można w każdym razie wywnioskować, że przeprowadzenie dowodów może zostać zarządzone jedynie na wniosek stron. Zgodnie z węgierską procedurą cywilną strony sporu prawnego muszą zatem zasadniczo określić środki dowodowe [77].

111. Trybunał jednoznacznie uznał granice wyznaczone przez tę szczególną cechę krajowej procedury cywilnej wobec badania z urzędu przez sąd krajowy w wyroku w sprawie van Schijndel i van Veen [78], stwierdzając w nim, że „prawo wspólnotowe nie zobowiązuje sądów krajowych, by rozpatrywały z urzędu zarzuty naruszenia przepisów wspólnotowych, jeśli analiza takiego zarzutu zmuszałaby je do rezygnacji z przypisanej im biernej roli poprzez wyjście poza granice sporu wyznaczone przez jego strony oraz oparcie się na okolicznościach innych niż te, na których strona zainteresowana stosowaniem tych przepisów oparła swoje roszczenie". Wynika z tego, że zasada dyspozycyjności w procedurze cywilnej ogranicza kompetencje kontrolne sądu krajowego, a prawo wspólnotowe musi to zaakceptować [79].

77 — Podobnie również A. Osztovits/Z. Nemessányi, tamże, przypis 70, s. 25, którzy wskazują na art. 164 węgierskiego kodeksu postępowania cywilnego.

78 — Przywołany powyżej w przypisie 16.

79 — W tym duchu G. Poissonnier, tamże, przypis 76, s. 2314, który postrzega zasadę dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym za granicę obowiązku kontrolnego sądu krajowego.

112. Niezależnie od tego wątpliwe jest, czy w ogóle byłoby konieczne nakładanie na sąd krajowy kompleksowego obowiązku wyczerpującego badania w celu osiągnięcia zamierzonego przez dyrektywę 93/13 celu kontroli nieuczciwych warunków umownych. Warunek umowny, który w danych okolicznościach miałby zostać uznany za nieuczciwy z tego powodu, że przekazuje on spory prawne z umowy sądowi, w którego okręgu znajduje się siedziba sprzedawcy lub dostawcy [80], mógłby zostać przez sąd krajowy skontrolowany już w ramach badania z urzędu własnej właściwości, bez konieczności opierania się na wyczerpujących informacjach stron. Potwierdza to także sytuacja procesowa występująca w sporze przed sądem krajowym. Z akt sprawy wynika, że sąd krajowy przed zarządzeniem rozprawy zauważył, że siedziba pozwanego nie znajduje się w jego okręgu, lecz że skarżąca swój wniosek o wydanie nakazu zapłaty, powołując się na ogólne warunki umów, wniosła do sądu niedaleko swojej siedziby, przy czym sąd krajowy powziął wątpliwość co do spornego warunku umownego. W ten sposób sąd krajowy wyraża ostatecznie podejrzenie, że warunek umowny stanowiący postanowienie ustalające właściwość sądu jest nieuczciwy.

80 — Zobacz wyrok w sprawie Océano Grupo, przywołany powyżej w przypisie 43, pkt 21-24. Trybunał wyjaśnił w tym wyroku, że warunek umowny włączony do umowy pomiędzy konsumentem a sprzedawcą lub dostawcą bez indywidualnych negocjacji, który wskazuje wyłączną właściwość sądu, w którego okręgu sprzedawca lub dostawca ma siedzibę, należy uważać za nieuczciwy w rozumieniu art. 3 dyrektywy 93/13, ponieważ powoduje on w sprzeczności z wymogami dobrej wiary znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Zdaniem sądu taki warunek umowny zmusza mianowicie konsumenta do uznania wyłącznej właściwości sądu, który może być bardzo oddalony od jego miejsca zamieszkania, co może utrudnić jego występowanie przed tym sądem. W przypadku sporów prawnych o niewielkiej wartości nakłady konsumenta na występowanie przed sądem mogą okazać się ograniczeniem i powstrzymać go od wejścia na drogę sądową albo w ogóle od podjęcia obrony. Taki warunek umowny należy zatem zdaniem Trybunału do grupy warunków umownych wymienionych w załączniku do dyrektywy w pkt 1 lit. q), które mają na celu albo powodują, że konsumentowi zostaje odebrana możliwość albo zostaje mu utrudnione wniesienie do sądu środków odwoławczych. Warunek taki umożliwia natomiast sprzedawcy lub dostawcy połączenie wszystkich sporów prawnych wynikających z jego działalności przed sądem, w którego okręgu ma siedzibę, co zarówno ułatwia występowanie przed sądem z organizacyjnego punktu widzenia, jak i obniża związane z tym koszty. Aprobująco G. Poissonnier, tamże, przypis 76, s. 2313. Według A. Osztovits/Z. Nemessányi, tamże, przypis 70, s. 23, orzecznictwo to nie zdobyło sobie przez lata aprobaty w węgierskiej praktyce prawniczej. Zdarza się raczej do dzisiaj, że sprzedawca lub dostawca w swoich ogólnych warunkach umownych zawiera warunek, zgodnie z którym strony uzgadniają wyłączną właściwość tego sądu, w którego okręgu znajduje się siedziba sprzedawcy lub dostawcy, albo – co jest jeszcze częstsze – najbliższego tej siedzibie pod względem geograficznym.

113. Jednakże również w przypadkach, w których nie chodzi o postanowienia ustalające właściwość sądu, lecz o materialne zobowiązania umowne, należy z reguły oczekiwać, że sąd krajowy dysponuje przynajmniej egzemplarzem umowy konsumenckiej, jako istotnym środkiem dowodowym dla podnoszonych roszczeń. W ten sposób dysponowałby on właśnie niezbędnymi dla badania z urzędu nieuczciwego charakteru warunku umownego „informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych" w rozumieniu wyroku w sprawie Pannon. Sąd krajowy byłby zatem w stanie dopełnić swojego obowiązku badania z urzędu okoliczności, czy warunek umowny jest nieuczciwy. W wie-

lu przypadkach sąd krajowy nie napotkałby więc szczególnych trudności praktycznych. Nie wyklucza to jednak, że mogą w praktyce występować warunki umowne, których nieuczciwy charakter można stwierdzić dopiero po wyczerpującym badaniu. Możliwe jest to jednak, jak już stwierdzono powyżej, w braku odpowiedniego obowiązku prawnowspólnotowego, jedynie na podstawie krajowej procedury.

114. Wymienione już zasady równoważności i skuteczności [81] nie nakazują uznania obowiązku kontrolnego sądu krajowego. Jeśli chodzi o zachowanie w konkretnym przypadku zasady równoważności, wydaje się, że sąd krajowy w ramach postępowania odnoszącego się wyłącznie do prawa krajowego nie ma już uprawnień takich, jak w postępowaniach, które mają zagwarantować ochronę praw obywatelskich wynikających z dyrektywy 93/13. W tym zakresie nie można stwierdzić naruszenia zasady równoważności. Podobnie nie można stwierdzić, w jakim zakresie korzystanie z uprawnień wynikających z dyrektywy 93/13 staje się w praktyce niemożliwe lub nadmiernie utrudnione. Już przedstawione powyżej rozważania [82] wskazują, że brak obowiązku kontroli sądowej w prawie państwa członkowskiego nie musi powstrzymać sądu krajowego od uzyskania niezbędnych dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych w ramach badania z urzędu własnej właściwości albo w drodze przedłożeń stron. Nie powstrzymuje go to również od tego, aby w ramach materialnego prowadzenia procesu rozpatrywać o tyle, o ile to konieczne, okoliczności sprawy i sporu pod kątem faktycznym i prawnym, a także zadawać pytania [83]. W zakresie, w jakim takie prowadzenie procesu jest przewidziane w prawie krajowym, sąd krajowy ma za zadanie spowodowanie, aby strony we właściwym czasie i wyczerpująco wyjaśniły wszystkie istotne fakty, w szczególności uzupełniły niewystarczające informacje co do podnoszonych faktów, wskazały środki dowodowe i złożyły odpowiednie wnioski [84]. Należy wobec powyższego stwierdzić, że brak obowiązku kontroli ciążącego na sądzie krajowym nie może być uważany za naruszenie zasad równoważności i skuteczności.

81 — Zobacz pkt 67 niniejszej opinii.

82 — Zobacz pkt 112 niniejszej opinii.

83 — A. Herb, *Europäisches Gemeinschaftsrecht und nationaler Zivilprozess*, Tübingen 2007, s. 232, uważa materialny obowiązek prowadzenia procesu za właściwy środek uwzględnienia interesów ochrony prawnej konsumentów.

84 — Jak słusznie wyjaśnia G. Poissonnier, tamże, przypis 76, s. 2315, sąd cywilny nie może się już obecnie ukontentować „pełnieniem roli sądu arbitrażowego, który liczy razy i pozostawia stronom prowadzenie postępowania". Sąd cywilny pełni istotną rolę, jako zarządzający i regulujący postępowanie cywilne. W prawie ochrony konsumentów sąd musi stanowić przeciwwagę, której rola polega na zapewnieniu przestrzegania reguł. Nie oznacza to, że ma on działać na rzecz jednej strony. Ma on raczej pozostawać w służbie ustawy. Podwójna funkcja prawa ochrony konsumentów polega na ochronie konsumentów oraz na wspieraniu etycznych zachowań rynkowych. Ten dwojaki cel zmienił nieco i wzbogacił rolę sądu. Musi on zapewnić, że cel ustawy zostanie osiągnięty, a jej stosowanie będzie skuteczne.

115. Wspólnotowa ogólna zasada skutecznej ochrony prawnej wymaga wprawdzie od państw członkowskich udostępnienia obywatelom Unii środków odwoławczych, które pozwolą im na podniesienie przed sądem ich praw przyznanych przez prawo wspólnotowe. Możliwość sądowego przeprowadzenia swoich praw ma podstawowe znaczenie dla podmiotu tych praw, ponieważ jest ona decydująca dla praktycznej wartości przysługującej mu pozycji prawnej. Nie wynika z tego jednak, że prawo wspólnotowe wymaga porzucenia w postępowaniu cywilnym zasady inicjatywy stron oraz zastąpienie jej *zasadą instrukcyjności i inkwizycyjności*. Taki wymóg wychodziłby daleko poza cel skutecznej ochrony prawnej i naruszałby w związku z tym prawnowspólnotową zasadę proporcjonalności [85]. Zasada skutecznej ochrony prawnej wymaga jedynie, aby państwa członkowskie przyjęły środki w celu właściwej ochrony jednostek przed utratą swoich prawnowspólnotowych uprawnień z powodu nieznajomości niezbędnych kroków proceduralnych oraz sposobów postępowania. Przy wyborze tych środków państwa członkowskie korzystają z uprawnień dyskrecjonalnych. Jako adekwatny i jednocześnie mniej ingerujący w autonomię proceduralną państw członkowskich środek ochrony stron, może wchodzić w grę możliwość, a w obszernych i skomplikowanych postępowaniach sądowych obowiązek reprezentacji przez prawnika (w połączeniu z przyznaniem pomocy finansowej na pokrycie kosztów procesu), obowiązek sądu udzielania wskazówek, zadawania pytań i wyjaśniania w procesie, a także wymieniony już obowiązek prowadzenia procesu przez sąd [86].

4. Wnioski

116. Na pytanie czwarte należy zatem udzielić odpowiedzi, że wykładni dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, iż nie zobowiązuje ona sądu krajowego, który spostrzeże, że warunek umowny może być nieuczciwy, do dokonania z urzędu analizy zmierzającej do ustalenia niezbędnych dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych, w przypadku gdy krajowe prawo procesowe dopuszcza takie badanie jedynie na wniosek stron i w sytuacji, gdy strony nie złożyły odpowiedniego wniosku w tym względzie.

85 — W tym duchu A. Herb, tamże, przypis 83, s. 231 i nast.

86 — Zobacz pkt 114 niniejszej opinii.

VII — Wnioski

117. Wobec powyższych rozważań proponuję Trybunałowi, aby na pytania zadane przez Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság odpowiedział jak następuje:

„1. Ani art. 23 statutu, ani inne przepisy prawa wspólnotowego nie sprzeciwiają się krajowemu przepisowi procesowemu zobowiązującemu sądy krajowe do wysyłania swoich odesłań prejudycjalnych jednocześnie do Trybunału oraz do wiadomości ministerstwa sprawiedliwości.

2. Trybunał posiada zgodnie z art. 234 WE kompetencję również do dokonania wykładni pojęcia »nieuczciwe warunki umowne« w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, a także warunków wymienionych w załączniku do tej dyrektywy.

3. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, zmierzający do ustalenia takiej wykładni, w trosce o jednolite stosowanie zagwarantowanego w dyrektywie 93/13 poziomu ochrony praw konsumentów we wszystkich państwach członkowskich, może dotyczyć tego, jakie aspekty sąd krajowy może lub jest zobowiązany wziąć pod uwagę, kiedy kryteria ogólne ustanowione w dyrektywie znajdują zastosowanie do szczególnego indywidualnego warunku umownego.

4. Wykładni dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że nie zobowiązuje ona sądu krajowego, który spostrzeże, że warunek umowny może być nieuczciwy, do dokonania z urzędu analizy zmierzającej do ustalenia niezbędnych dla oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego informacji co do okoliczności prawnych i faktycznych, w przypadku gdy krajowe prawo procesowe dopuszcza takie badanie jedynie na wniosek stron i w sytuacji gdy strony nie złożyły odpowiedniego wniosku w tym względzie".